

Univerzita Karlova

Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Sociální geografie a geoinformatika

Martin Schlichter

Faktory ovlivňující postoje k imigrantům v zemích Visegrádské čtyřky

Determinants of attitudes towards immigrants in the Visegrad countries

Bakalářská práce

Vedoucí práce/Školitel: Mgr. Vít Bořil

Praha, 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 20. 5. 2020

Martin Schlichter

Podpis.....

Poděkování

Nejprve bych chtěl poděkovat vedoucímu této práce, Mgr. Vítu Bořilovi, bez jehož zápalu pro statistické analyzování a téma postojů k imigraci by bylo zpracování takto obsáhlé analýzy v rámci bakalářské práce nemožné. Rovněž děkuji panu doktorovi RNDr. Jiřímu Hasmanovi, Ph.D. za jeho věcné připomínky a podporu při zpracování této práce. Oba měli lví podíl na správné přípravě dat a přesné interpretaci mnohonásobných regresních analýz. Děkuji též mojí mamince a rodině Babišových za povzbuzování a poskytnutí zázemí pro dokončení této práce.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá výzkumem postojů k imigrantům v zemích Visegrádské čtyřky (V4). Hlavním cílem je analýza faktorů, které tyto postoje ovlivňují. Teoretická východiska se opírají především o teorii skupinové hrozby a teorii sociální identity. V práci byl zkoumán vliv sociálně-psychologických, socioekonomických a demografických faktorů. Zahrnut byl národní i regionální kontext jednotlivých zemí. Hlavního cíle bylo dosaženo s využitím mnohonásobné lineární regrese na základě dat European Values Study z roku 2017. Nejvýraznější roli hrál polský národní kontext následovaný mezilidskou důvěrou, vzděláním a konzervatismem. Věk nebyl, oproti teoretickým předpokladům, ve V4 výrazným prediktorem postojů k imigraci. Důvěra v instituce a empatie měly v analýze silně polarizovaný vliv na úrovni zkoumaných států. Efekt zbylých proměnných včetně vlivu regionů byl celkově nízký.

Klíčová slova: postoje, imigranti, Visegrádská čtyřka, mnohonásobná lineární regrese, národní kontext

Abstract

The following Bachelor's thesis is concerned with the evaluation of attitudes towards migrants in countries of the Visegrád Group (V4). Its main aim is to analyse the determinants that affect such attitudes. It primarily builds on the work of the group threat theory and social identity theory. The thesis examines the impact of socio-psychological, socio-economic and demographic attributes, and also includes influences of relevant national and regional contexts. Its findings stem from the evaluation of the 2017 European Values Study dataset using multiple linear regression. The main contribution of this work is the discovery of the importance of Polish national context, followed by interpersonal trust, education, and conservatism. Despite existing theoretical assumptions, age did not turn out to be a significant determinant impacting attitudes in the countries of V4. Institutional trust and empathy played a significant role in terms of polarization in all of the countries evaluated. The impact of other attributes examined, including regional impact, was generally low.

Keywords: attitudes, immigrants, Visegrád Group, multiple linear regression, national context

Obsah

Seznam tabulek.....	7
Seznam zkratk.....	8
1 Úvod	9
2 Teoretické a konceptuální zarámování	12
2.1 Úvod.....	12
2.2 Teorie skupinové hrozby.....	13
2.2.1 Konzervatismus	14
2.3 Teorie sociální identity	15
2.3.1 Patriotismus a nacionalismus	16
2.4 Religiozita.....	17
2.5 Teorie meziskupinového kontaktu.....	18
2.6 Obecná teorie důvěry	19
2.6.1 Empatie.....	19
2.7 Vzdělání a kvalifikace.....	20
2.7.1 Konkurence na pracovním trhu	21
2.8 Demografické ukazatele	22
2.8.1 Věk	22
2.8.2 Typ a velikost sídla	22
2.8.3 Gender a pohlaví	23
2.9 Výzkumné hypotézy	23
3. Kontext formování postojů v zemích V4	25
3.1 Migrace do Evropy	25
3.2 PKII na úrovni evropských států	25
3.3 Migrační „krize“	26

3.3.1 Průběh.....	26
3.3.2 Medializace a politizace migrační otázky	27
3.3.3 Visegrádská čtyřka	28
4 Data a metody	36
4.1 Výzkum European Values Study	36
4.2 Příprava dat před analýzami	37
4.3 Operacionalizace	38
4.3.1 Závislá proměnná	39
4.3.2 Nezávislé proměnné	39
4.4 Mnohonásobná lineární regrese	44
4.4.1 Předpoklady	44
5. Analýza negativních postojů ve V4	45
5.1 Negativní postoje ve V4.....	45
5.2 Model 1: V4 jako celek	45
5.3 Model 2: V4 jako celek s přidáním dummies za země	46
5.4 Model 3: separátní regrese a vliv regionů NUTS 2.....	48
5.5 Shrnutí analýz.....	50
6. Závěr	53
Literatura a zdroje dat	59

Seznam tabulek

Tabulka 1: Škály kompozitních proměnných.....	38
Tabulka 2: Postoje k imigrantům.....	39
Tabulka 3: Faktorová analýza nezávislých agregátních proměnných.....	43
Tabulka 4: Dekriptivní statistika PKI na úrovni států V4.....	45
Tabulka 5: Mnohonásobná regresní analýza pro celou V4 (modely 1 a 2).....	47
Tabulka 6: Mnohonásobná regresní analýza; separátní analýzy s využitím regionálních dummies (modely 3a–3h).....	52

Seznam zkratek

EU	Evropská Unie
EVS	European Values Study
PKI	postoje k imigrantům
PKII	postoje k imigraci a imigrantům
PiS	Právo a spravedlnost
SPD	Svoboda a přímá demokracie
TGP	Teorie genderových předsudků
V4	Visegrádská čtyřka

1 Úvod

Výrazná migrace z afrických a asijských makroregionů do Evropy byla od konce období stěhování národů až do počátku 20. století spíše okrajovým fenoménem (s výjimkou expanze Osmanské říše)¹. Po staletí byla pro tento kontinent typická emigrace (Weinar, Bonjour, Zhyznomirska 2019). Cílem výrazných migračních proudů se Evropa stala následkem druhé světové války, kdy bylo potřeba znovu nastartovat poškozené poválečné ekonomiky. A přestože v roce 2016 bylo v Evropské unii (EU) třináct států, převážně z východní Evropy a Balkánského poloostrova, stále emigračních (Weinar 2019), díky čím dál větší propojenosti a volnému pohybu v Schengenském prostoru rezonuje otázka přistěhovalectví napříč celou EU. To je navíc podporováno masivní medializací, která hraje roli v utváření veřejného mínění ve větší míře než kdykoli v historii (McCombs 2018).

Společně s pozitivními efekty migrace pro evropské společnosti, jako je možné zbrzdění stárnutí populace (Alho 2008) či vyplnění důležitých segmentů pracovního trhu (Halapuu, Paas, Tammaru, Schütz 2013), voliči napříč Evropou pravidelně uvádějí migraci mezi nejpálčivější problémy dnešního světa. Jsme tak svědky silné politizace této otázky, což v důsledku zapříčiňuje mimo jiné vzestup takzvaných radikálních pravicových stran v mnoha zemích (Heath, Richards 2016).

Vzhledem k přetrvávajícím příčinám migrace, ať už válkám či západoevropské poptávce po pracovní síle, a stále nevyřešené relokaci tisíců lidí v uprchlických táborech (Smith 2020), se zdá, že toto téma v dohledné budoucnosti z veřejného diskurzu jen tak neodejde. Kromě všudypřítomné debaty o tom, kolik lidí do Evropy přijmout a koho preferovat (Citrin, Sides 2008), je s narůstajícími počty příchozích nutno zamyslet se nad dopady migrace na domácí obyvatelstva evropských států a také nad postoji, které tyto majoritní populace k imigrantům zaujímají. Jak píše Marozzi (2015, s. 434), negativní postoje

¹ Při této generalizaci však nelze opomenout vojensko-politickou expanzi Osmanské říše, která v 17. století kontrolovala většinu Balkánu a části střední Evropy (Ágoston 2015). Význam migrace a mýty okolo ní v době stěhování národů kriticky diskutuje Halsall (2008).

k imigraci a imigrantům (PKII)² ze strany většinové společnosti ztěžují integraci cizinců, ovlivňují společenskou soudržnost či důvěru v instituce. Je tedy důležité rozvíjet výzkum vzniku těchto postojů a podporovat implementaci politik, které pomohou migrantům lépe se integrovat do společnosti v hostitelských zemích.

Zatímco po pátém rozšíření EU v roce 2004 se smysl kooperace takzvané Visegrádské čtyřky (V4) zdál být splněn, migrační „krize“ roku 2015 tyto čtyři státy znovu sblížila. Otázka migrace, která byla v rámci V4 dříve pouze okrajovou záležitostí, sjednotila (odmítavé) postoje lídrů těchto zemí. Sdružení díky „krizi“ objevilo svou vyjednávací moc v prosazování lokálních zájmů na poli EU (Bauerová 2018). Otázkou zůstává, zda obyvatelstva zemí sdílí postoje jejich vlád a do jaké míry jsou tyto postoje ve V4 jednotné.

Cílem této práce je analýza faktorů ovlivňujících negativní postoje k imigrantům (PKI)³ ve státech takzvané Visegrádské čtyřky – Česka, Maďarska, Polska a Slovenska.

Tato práce se si klade následující výzkumné otázky, na které bude odpovídat s pomocí mnohonásobné lineární regrese:

- 1. Jaké faktory ovlivňují postoje k imigrantům v zemích V4?*
- 2. Liší se význam konkrétních faktorů mezi zeměmi V4?*
- 3. Dochází k regionálním odlišnostem⁴ v úrovni postojů k imigrantům uvnitř zkoumaných zemí?*

V následující kapitole práce je přiblíženo teoretické zarámování vlivu zkoumaných faktorů. Nejprve jsou zmíněny komplexnější ukazatele a poté popsán vliv demografických a socio-ekonomických proměnných. Pro doplnění bude zahrnuto i několik konceptů, které sice

² Ceobanu a Escandell (2010) využívají termín attitudes toward immigrants and immigration (ATII), analogicky tedy postoje k imigraci a imigrantům (PKII).

³ Tato práci tedy rozlišuje dvě zkratky: postoje k imigraci a imigrantům (PKII), který je využíván výhradně v teoretické a kontextuální části, a postoje k imigrantům (PKI), jako závislou proměnnou v analytické části.

⁴ Regionálním kontextem je v této práci myšleno členění na regiony NUTS 2.

do následné analýzy nevstoupily, ale nelze je při teoretickém uvažování o PKII opomenout. Následně budou na základě teorií a konceptů formulovány výzkumné hypotézy. Ve třetí kapitole je popsán kontext formování postojů k imigraci a imigrantům v Evropě se zaměřením na Visegrádskou čtyřku. Čtyřem členským zemím je věnována pasáž popisující reflektování migrační otázky v každé z nich a jedna z částí kapitoly se věnuje medializaci a politizaci migrační otázky. Čtvrtá kapitola je věnována využitým datům, jejich přípravě, následné operacionalizaci a popisu použitých statistických metod. Pátá kapitola představuje výsledky finálních mnohonásobných regresních analýz. Následuje závěr, v kterém jsou reflektována hlavní zjištění této práce.

2 Teoretické a konceptuální zarámování

2.1 Úvod

Postoje lidí bývají běžným objektem zájmu sociální psychologie, oboru, do nějž spadá významná část literatury, o kterou se opírá předkládaná práce. Postoje jsou v kontextu této práce chápány jako „psychologické tendence vyjadřovat v nějaké míře náklonnost (*favor*) či nelibost (*disfavor*) nějaké entitě“ (Eagly, Chaiken 1993, s. 1).

Negativní postoje k imigraci a imigrantům jsou často přisuzovány nejistotě vnitřní skupiny (domácí obyvatelstvo, majoritní populace...) z existence jistých skupin vnějších (menšiny, přistěhovalci, uprchlíci...). Veřejné mínění reagující na imigraci je sice podmíněno mnoha faktory, které jsou často vzájemně provázány (viz Ceobanu, Escandell 2010; Fetzer 2012), hrubě je však lze rozdělit například na faktory ekonomické a kulturní. Zatímco ekonomické se týkají změn rozložení sil na pracovním trhu, úrovně mezd či rozdělení bohatství ve společnosti, kulturní zahrnují změny sociálních (národních či lokálních) identit a týkají se například jazyka, náboženství či rasy (viz Storm 2017). V následující části jsou charakterizovány různé teoretické přístupy a koncepty pojící se s výše popsány ekonomickými a kulturními faktory.

Při analyzování PKII je podle Ceobanu a Escandella (2010) nejdříve nutné si uvědomit nedostatky, s nimiž se potýkají práce zabývající se tímto tématem. Prvním z problémů, které zmiňují, je nekonzistentní terminologie existujících výzkumů. Ta se dá ilustrovat již na zásadním rozdílu mezi postojem k imigraci jako procesu na jedné straně a k imigrantům jako lidem na straně druhé; v mnoha pracích jsou navíc oba fenomény nahrazeny obecným pojmem „xenofobie“ (Fetzer 2012; v této práci je použit v teoretické a kontextuální části zastřešující termín „postoje k imigraci a imigrantům“, v analytické části potom „postoje k imigrantům“). Další překážkou v porovnávání existujících prací je odlišná operacionalizace a konceptualizace faktorů ovlivňujících PKII zapříčiněná nedostatkem spolupráce mezi výzkumníky, kteří často zkoumají „na vlastní pěst“ (Ceobanu a Escandell 2010, s. 310).

Pro hlubší porozumění je také důležité odlišovat od sebe postoje, které zaujímá majoritní populace k různým skupinám imigrantů a které se často velmi liší (Ceobanu, Escandell 2010). Rovněž je zapotřebí brát v úvahu různé druhy emocí, které lidé pociťují ke konkrétním skupinám a v určitých situacích (Abeywickrama 2018). Jak zmiňuje Weinar, Bonjour a Zhyznomirska (2018), v Evropě navíc existuje velký rozdíl ve vnímání dvou termínů: migrace a mobilita. Zatímco migrace je jako problematický fenomén vnímána negativně, mobilita se v EU považuje za vykonávání jedincova práva na volný pohyb a má tedy spíše pozitivní konotaci. Nutno však zmínit, že toto vnímání se změnilo během debaty okolo takzvaného Brexitu, kdy mnoho lidí ve Velké Británii odmítalo jiné občany EU jako „nechtěné migranty“.

Důsledkem všech výše zmíněných problémů, se kterými se výzkumníci potýkají, je především obtížná interpretovatelnost a také srovnatelnost výzkumů (Ceobanu, Escandell 2010).

V následujících pasážích jsou představeny nejprve teorie odvíjející se od sociální identity jedinců a skupin (části 2.2–2.4), dále pak teorie a koncepty předpokládající pozitivní vliv na PKI (2.5–2.6), a nakonec je teoreticky přiblížen vliv socioekonomických a demografických ukazatelů (2.7.–2.8). V závěru kapitoly jsou představeny výzkumné hypotézy.

2.2 Teorie skupinové hrozby

Teorie skupinové hrozby, bezprostředně související s teorií sociální identity, je považována za obecnou teorii zaštiťující mnoho dalších sociologických a psycho-sociálních konceptů (Schlueter 2007). Byla rozpracována Qullianem (1995), který navázal na práci Blumera (1958), Blalocka (1967) a na teorii realistického konfliktu (Bobo 1988). Je to pravděpodobně nejvyužívanější teorie vysvětlující PKII (Ceobanu, Escandell 2010) zdůrazňující meziskupinový konflikt o zdroje. Teorie vytyčuje pojmy vnitřní a vnější skupiny a do centra konfliktu mezi nimi staví souboj o omezené zdroje, ať už hmatatelné (jako např. místo na pracovním trhu či bydlení) nebo nehmatatelné (kulturní či náboženské) (Schlueter, Sheepers 2010). Souboj mezi vnitřní a vnější skupinou je považován za hru s nulovým ziskem (*zero-sum game*) a autoři hrozbu dělí na reálnou a domnělou, přičemž domnělá může v důsledku vyvolávat stejné negativní postoje jako hrozba reálná, „...obzvláště jsou-li v sázce

hmatatelné zdroje“ (Ceobanu, Escandell 2010, s. 318). Společným rysem teorií zabývajících se skupinovým konfliktem je podle Schluetera (2007) předpoklad, že čím větší je domnělá skupinová hrozba, tím negativnější jsou postoje k vnější skupině. Hrozby se dále dělí na realistické a symbolické. Realistické hrozby jsou definované jako ty, u kterých hrozí vnitřní skupině fyzická újma, ztráta politické či ekonomické moci nebo některých hmatatelných zdrojů. Oproti tomu symbolické jsou ty hrozby, které ohrožují myšlenkový a hodnotový systém vnitřní skupiny, která se obává, že příchozí by tento ustálený systém mohli změnit ke svému obrazu (Schlueter 2017). „Realistické hrozby se tedy týkají především moci, zdrojů či blahobytu společnosti. Symbolické hrozby ohrožují hodnotový žebříček, náboženství, ideologii, filosofii, morálku a světonázor“ (Nelson 2016, s. 257). Tyto druhy skupinové hrozby se dále dělí na individuální a kolektivní; existují tedy čtyři druhy hrozby: realistická skupinová, symbolická skupinová, realistická individuální a symbolická individuální.⁵ Náchylnější vůči skupinovým hrozbám jsou tedy především jedinci, kteří se vysoce identifikují se svou vnitřní skupinou (Stephan, Ybarra, Rios 2016).

Podle Cottrellové a Neuberga (2005) je pro pochopení vazby mezi druhem hrozby a emocemi, které se k němu pojí, důležité vyčlenit detailnější klasifikaci hrozeb: zmíněny jsou například strach z fyzické újmy (realistická individuální), zdravotní hrozba (realistická individuální), strach ze vzájemných vztahů (symbolická skupinová) či hrozba vůči morálce vnitřní skupiny (symbolická skupinová). Autoři tak navrhují takzvaný socio-funkční model předsudků, který každou specifickou hrozbu pojí s jinými druhy emocí: vztekem, strachem, znechucením či dokonce lítostí (Cottrellová, Neuberg 2005). Aubé (2019) sice potvrzuje, že spíše než obecný „negativní postoj“ musíme rozlišovat parciální druhy hrozeb a k nim se pojící specifické typy emocí, na druhou stranu přiznává, že tato hypotéza je ještě empiricky slabá a nedostatečně propracovaná.

2.2.1 Konzervatismus

Cambridge dictionary (2020) popisuje konzervatismus jako tendenci zachovávat tradiční hodnoty a odporovat změnám, obzvláště těm náhlým. Davidov a Meuleman (2012) ve své

⁵ Detailněji vysvětleno například v Stephan a Renfro (2002).

práci, která zkoumá vliv lidských hodnot na postoje vůči imigračním politikám, dokazují, že konzervativní jedinci mají obecně negativnější PKII. Své zjištění opírají o teorii skupinové hrozby, když tvrdí, že imigrace spolu přináší možnou změnu tradic a norem ve většinové společnosti, což jde proti zájmu konzervativních jedinců. Idea stabilní společnosti postavené na tradicích a zvycích je v očích těchto jedinců ohrožena imigrací v intencích skupinové hrozby (Čermáková, Leontiyeva 2017). Negativnější PKII jsou také, jak zjistila Mayda (2006), spojeny s politickou podporou konzervativních stran.

2.3 Teorie sociální identity

Další z vybraných teorií vysvětlujících PKII představená v práci, teorie sociální identity (Tajfel 1979), staví na tendenci jedince se pozitivně ztotožňovat se svou skupinou (např. národem) a tím se odlišovat od skupin jiných. Její základní myšlenkou je zaprvé hledání identity jedince skrze pozitivní identifikaci se svou skupinou a zadruhé vnímání své skupiny jako nadřazené nad ostatními (Greenberg, Landau 2016).

Podle této teorie si lidé odvozují část své (sociální) identity ze skupiny, do které patří (např. student, žena, Čech, fanoušek fotbalového klubu apod.). Od svých skupin navíc přijímají tradice, zvyky, mýty, náboženství nebo jazyk (Stephan, Ybarra, Rios 2016), což následně ovlivňuje jejich emoce (např. zklamání po prohraném zápase „svého“ týmu) a jejich chování a postoje (diskriminace jedinců mimo svou skupinu, zvýhodňování své skupiny) (Scheepers, Ellemers 2019). Jelikož lidem skupiny poskytují například pocit přijetí, sounáležitosti či sociální podporu, mohou být pro ně stejně důležité jako osobní blaho. Nebezpečí, kterým skupina čelí, pak lidé vnímají jako ohrožení sebe sama (Stephan, Ybarra, Rios 2016). Výzkum paradigmatu minimální skupiny (Brewer 1979) navíc dokazuje, že pocit sounáležitosti se svou skupinou a nadřazenosti vůči cizí skupině můžeme pozorovat, i když je identita skupiny postavena na něčem tak triviálním, jako je preference jednoho umělce před druhým (Greenberg, Landau 2016). Navíc, jak dokazují Tajfel a Turner (1979), pouhé povědomí o existenci jiné skupiny stačí na vytvoření negativních postojů vůči ní.

Jak podotýká Ward (1959, cit. v Stephan, Ybarra, Rios 2016, s. 255), společnost byla od počátku tribální (sociální identita je tedy pravděpodobně evoluční záležitostí) a vnímání

vlastní skupiny je přirozené. Zároveň však za hranicemi této vlastní skupiny je další, vnější skupina, kterou lidé často považují za hrozbu. Pokud je ohrožena integrita naší skupiny, posiluje to naši pozitivní identifikaci s vnitřní skupinou a odlišení od vnější skupiny (Brown, Wade 1987).

Sociální identita je sice základní motivací pro předsudky a diskriminaci, ale výsledky četných výzkumů jejího vlivu na PKII jsou někdy protichůdné a těžko zobecnitelné, nejspíše kvůli její komplexitě a těžké operacionalizaci (Stephan, Ybarra a Rios 2016).

2.3.1 Patriotismus a nacionalismus

Patriotismus lze podle Manguma a Blocka (2018) chápat jako jednu z dimenzí sociální identity. Na rozdíl od nacionalismu, který vnímá národ jako nadřazený, se patriotismus pojí spíše s hrdostí a láskou ke svému národu a nepovažuje ho za exkluzivní vůči ostatním národům (Kosterman, Feshbach 1989; Esses a kol. 2005). Přestože mnoho studií zjistilo vysokou korelaci mezi těmito dvěma fenomény, je podle Kostermana a Feshbacha (1989) nezbytné je od sebe odlišovat právě kvůli míře šovinismu, ve které se liší.

Schatz, Staub a Lavine (1999) dále dělí patriotismus na slepý a konstruktivní. Zatímco slepý patriotismus je podle autorů více spojen s ideou nacionalismu a stojí na bezpodmínečné loajalitě vůči národu, druhý zmíněný typ je vůči národu konstruktivně kritický. Autoři navíc zjistili vysokou míru korelace mezi slepým patriotismem a konzervatismem. Jak ovšem poukazují Wagner a kol. (2012), role patriotismu ve vztahu k PKII je nejasná především díky jeho složité a problematické konceptualizaci. Upozorňují, že patriotismus hraje roli pouze tehdy, pokud jeho operacionalizace zahrnuje otázky na postoje k demokracii a k fungování sociálního státu. Pokud tedy patriotismus vstupuje do analýz postojů bez těchto otázek, jeho vliv na postoje by měl být minimální.

Pokud je vztah jedince k jeho národu chápán jako nacionalistický, je podle Essesové a kol. (2005) spojen s negativními PKII. Autoři dále dělí nacionalismus podle typu tvorby národní identity na nativistický a občanský. Podle prvního zmíněného je členem národu ten jedinec, který se v zemi narodil, nebo zde alespoň dlouho žil. Druhý typ je postaven na víře, že národní identita stojí na dobrovolném podřízení se zákonům a institucím země, a také jedincově pocitu spřízněnosti s národem. Jones (2000) ve své analýze srovnal tyto přístupy

v Austrálii a prokázal, že nativisté s větší pravděpodobností sdílí názor, že imigranti berou Australanům práci, zvyšují kriminalitu a mají obecně negativní dopad na společnost.

2.4 Religiozita

Zatímco výzkum postojů Evropanů vůči uprchlíkům potvrdil například negativní zaujetí respondentů vůči muslimům (Bansak, Hainmueller, Hangartner 2016), přímý vztah mezi religiozitou a postoji k imigraci se často zdá protichůdný a liší se zaprvé mezi různými zeměmi a zadruhé použitými metodami měření (Storm 2018).

Důležitým aspektem měření souvislostí mezi religiozitou a PKII je operacionalizace „náboženských praktik“. Pokud je náboženství měřeno pouze sebeidentifikací (věřící/nevěřící), je to hrubé rozdělení, které nerozlišuje mezi jednotlivci v jejich náboženské praxi. Pokud se například dva lidé identifikují jako věřící, avšak jeden z nich praktikuje náboženství na denní bázi, zatímco druhý se v životě neřídí svou vírou a je pouze zřídka praktikující, jsou tito dva jedinci operacionalizováni na základě náboženské příslušnosti jako „stejní“. Proto je vždy nutno vytvořit komplexnější ukazatel, který by měřil religiozitu na nějaké škále, ve které by prvně uvedený případ dosahoval vyšších hodnot, a tudíž by byl odlišný od druhého (Deslandes, Anderson 2019).

Deslandesová a Anderson (2019) ve své metaanalýze studií zabývajících se PKII a religiozitou například dokazují, že postoje věřících jedinců jsou zpravidla negativnější oproti nevěřícím, a také že muslimové pohlížejí na imigranty hůře než křesťané. Zároveň přiznávají, že nenašli univerzální vazbu mezi religiozitou a PKII, avšak připouští, že by to mohlo být způsobeno právě odlišnou operacionalizací zkoumaných prací.

Stormová (2017) uvádí, že efekt religiozity a náboženské příslušnosti na postoj k migraci se liší podle kontextů zkoumaných zemí. Tvrdí, že pokud je jedincova náboženská příslušnost shodná s tou většinovou, bude mít spíše negativní postoj, zatímco pokud je jedinec součástí náboženské menšiny, je jeho postoj v průměru pozitivní. Náboženství tedy hraje jakousi roli společného identifikačního znaku s národem. Například věřící lidé v zemích s vysokou religiozitou mají stejný strach z imigrace jako nevěřící lidé z ateistických zemí. Zároveň zjistila, že pozitivní asociace mezi negativními postoji k imigraci a praktikováním náboženství se umocňuje v období ekonomické nejistoty (vysoká nezaměstnanost, nízký

ekonomický růst). Toto je přisuzováno symbolickému významu náboženství, které se v nejistých dobách může těsně pojit s národní či etnickou identitou (Storm 2017).

2.5 Teorie meziskupinového kontaktu

Teorie meziskupinového kontaktu (nebo též tzv. *kontaktní hypotéza*) byla navržena Allportem (1954) a její základní premisou je, že kontakt mezi jedinci z jiných skupin může vést příslušníky vnitřní skupiny k pozitivnějšímu vnímání vnější skupiny. Nutno dodat, že kontaktní hypotéza se netýká pouze migračních skupin – její pozitivní vliv na postoje se objevuje při kontaktu s různými typy menšin, například s postiženými lidmi či homosexuály (Pettigrew, Tropp, 2006). Pro pozitivní efekt kontaktu však musí být podle Allporta (1954) splněny čtyři podmínky: stejný skupinový status jedinců, společný cíl (např. při podporování sportovního týmu), vzájemná spolupráce mezi skupinami, a nakonec vnější podpora institucí (autorit, zákonů či zvyků). Pettigrew (1998) navíc k těmto čtyřem faktorům zmiňuje nutnost „přátelského potenciálu“ při kontaktu. Později se pomocí metaanalýz ukázalo, že ačkoliv Allportovy (1954) čtyři podmínky efekt kontaktu výrazně posilují, nejsou pro zlepšení meziskupinových vztahů nezbytně nutné (Pettigrew, Tropp 2006). Zajímavostí je, že klíčová premisa kontaktní hypotézy je v podstatě v rozporu s teorií meziskupinové hrozby. Zatímco teorie meziskupinového kontaktu říká, že s větší velikostí vnější skupiny narůstá míra interakce s ní, a tudíž i pozitivní efekt kontaktu, teorie skupinové hrozby na druhou stranu předpokládá, že s rostoucí velikostí vnější skupiny narůstají negativní postoje vůči ní, a to kvůli vnímání pomyslných hrozeb (Schlueter, Scheepers 2010).

Christ a kol. (2014) na základě víceúrovňových analýz konstatují, že kontaktní hypotéza je pro formování postojů jedince důležitá nikoli pouze díky jeho skutečnému osobnímu kontaktu, nýbrž roli hraje také prostředí (kontext), ve kterém jedinec žije. To znamená, že i jedinec, který se přímo neúčastní kontaktu s jinou skupinou, může být pozitivně ovlivněn ostatními ze své skupiny, kteří tento kontakt uskutečňují.

Problémem kontaktní hypotézy může být, že hluboce předpojatí jedinci se vyhýbají skupinovému kontaktu a jsou tedy odolní vůči pozitivním efektům, které z kontaktu pramení (Pettigrew 1998), avšak další výzkumy ukazují, že pozitivní efekty tento problém většinou nakonec převáží (Pettigrew, Tropp 2006).

2.6 Obecná teorie důvěry

V návaznosti na teorii sociálního kapitálu vyvstává jako jedno z možných vysvětlení pro formování PKII takzvaná institucionální teorie obecné důvěry (Fukuyama 1995; Rothstein, Bolle 2002). Delhey a Newton (2005, s. 311) definují obecnou důvěru jako „víru, že nám ostatní lidé nebudou, v nejhorším případě, vědomě či cíleně škodit, a v nejlepším případě budou jednat v náš prospěch, pokud to bude možné“.

Chang a Kang (2018) obecnou důvěru dále dělí na a) důvěru mezi lidmi v určité skupině a b) důvěru v instituce. Mezilidskou důvěru jako významný faktor ovlivňující PKII, a to i při kontrole kontextuálních a individuálních proměnných, dokázali například Herreros a Criado (2009). Autoři zjistili, že jedinci s vysokým sociálním kapitálem, kteří důvěřují ostatním, vykazují vysokou důvěru nejen vůči lidem se stejnou kulturou, ale také vůči cizincům. „Ochota věřit lidem pocházejícím z jiného kulturního pozadí vychází z předpokladu, že spolupráce s cizími lidmi může být v našem zájmu, a proto je rozumné věřit někomu, pokud nás v minulosti nepodvedl“ (Halapuu, Paas, Tammaru, Schütz 2013, s. 575). Právě zkušenosti z této mezikulturní komunikace (viz 2.5), ať už pozitivní nebo negativní, vedou k větší sociální inteligenci, která následně snižuje šance na obviňování migrantů ze společenských problémů a přispívá k pozitivním PKII (Halapuu, Paas, Tammaru, Schütz 2013, s. 575).

Zatímco sociální důvěra je spojena s individuálními charakteristikami, jako jsou sociální třída, vzdělání, příjem, věk či pohlaví, důvěra v instituce je normativní hodnocení fungování státního aparátu a je odvozena od obecné politické důvěry (Halapuu, Paas, Tammaru, Schütz 2013). Důvěra v instituce je nezbytná pro fungování společnosti, a pokud si lidé myslí, že je instituce nedokáže ochránit, pokud je vnímají jako zkorumpované a slabé či považují soudní systém za nefunkční, může to podle Freitag a Bühlmana (2009) vést k nižší toleranci imigrace.

2.6.1 Empatie

Studiem empatie pro lepší formování meziskupinových vztahů se zabývali Stephan a Finlay (1999). Konstatují, že empatie pomáhá lidem porozumět pohledu druhých, čímž dochází k bourání domnělých bariér mezi vnitřní a vnější skupinou. Empatie vůči nějaké skupině může

podle autorů být posílena, když si přečteme nebo vyslechneme příběh jejího člena popisujícího svoje zkušenosti.

Empatické cítění je schopnost představení si sebe sama v pozici někoho, kdo se ocitl v nějaké nepříznivé situaci. Verkuyten, Mepham a Kros (2018) tvrdí, že pokud navíc nastalá situace představuje stav, nad kterým dotyčný neměl žádnou kontrolu, je empatická reakce pravděpodobnější. Tuto hypotézu testovali na emocích, které pociťovali respondenti vůči dvěma skupinám migrantů: dobrovolným a nedobrovolným. Prokázali, že empatictí jedinci mají pozitivnější PKII a souhlasí s tím, že migranti by měli dostávat pomoc ze strany státu.

2.7 Vzdělání a kvalifikace

Již mnoho studií v minulosti dokázalo, že vyšší dosažené vzdělání snižuje negativní postoje k imigraci a imigrantům (Fetzer 2000; Davidov, Meuleman 2012; Heath, Richards 2016; Čermáková, Leontiyeva 2017), avšak stále není jisté, jak přesně tato vazba funguje (Fetzer 2012; Cavaille, Marshall 2018).

Cavaille a Marshall (2018) rozlišují dva druhy teorií zabývajících se vlivem vzdělání na PKII. První druh považuje vzdělání za nástroj formující charakter: vzdělání v tomto pojetí propaguje toleranci, rozšiřuje znalosti, pomáhá k respektování cizích kultur a vytváří kosmopolitní sítě vztahů, čímž podporuje proimigrační postoje a funguje jako jakási „brzda proti netoleranci a nedemokratickým tendencím“ (Jost, Napier 2008, s. 614). Druhé pojetí chápe vzdělání jako součást socioekonomické štěpné linie a argumentuje tím, že lidé s vyšším vzděláním mají lepší uplatnění na trhu práce, jsou vystaveni nižšímu riziku nezaměstnanosti, dostávají vyšší mzdy a podobně, a tím pádem je u nich méně pravděpodobné, že budou vyjadřovat negativní PKII. Jak ale podotýká Fetzer (2000), vyšší vzdělání také může pouze naučit lidi, jak skrýt své předsudky.

Vzdělání však může hrát rozličné role v různých kontextech. Jak potvrdila Mayda (2006), pravděpodobnost proimigračních postojů v závislosti na vzdělání je vyšší v zemích s vyšším HDP na obyvatele, zatímco v chudších destinacích je tomu naopak. Zatímco v Německu rok vzdělání zvyšoval pravděpodobnost proimigračních postojů o jeden procentní bod, na Filipínách každý další rok studia snížil tento postoj o 0,1 procentního bodu.

2.7.1 Konkurence na pracovním trhu

Výzkumy posledních let často diskreditují klasické teorie zdůrazňující konkurenci na trhu práce jako faktor vysvětlující negativní PKII (Pardos-Prado, Xena 2019). Například Hainmueller a Hiscox (2014) tvrdí, že dosavadní důkazy o vazbě mezi obavami jedince z konkurence na pracovním trhu a jeho PKII svědčí o minimální spojitosti mezi proměnnými a označuje tuto hypotézu konkurence na pracovním trhu jako „zombie teorii“.

Pardos-Prado a Xena (2019) se tyto teorie snaží „oprášit“ a přináší nový model konkurence na pracovním trhu zaměřující se na dostupnost práce, který je postaven na klasické ekonomii, především Ricardově teorii komparativní výhody a Heckscher-Ohlinově modelu. Jeden z předpokladů klasické ekonomie hovoří o perfektní nahraditelnosti domácí pracovní síly imigranty a předpokládá, že vysoce kvalifikovaní pracovníci budou mít strach z vysoce kvalifikovaných imigrantů a nekvalifikovaná pracovní síla bude soutěžit o místo na trhu práce s níže kvalifikovanými příchozími. Výzkumy zaměřené na trh práce dříve často operovaly pouze s migrací níže kvalifikovaných migrantů a byly empiricky slabé (Pardos-Prado, Xena 2019). Autoři však zjistili, že při nedostatku pracovních míst na trhu budou kvalifikovaní jedinci s nízkou přenositelností dovedností (tzn. ti s vysoce specifickými dovednostmi) pociťovat větší strach z imigrantů a mít negativnější PKII. Toto zjištění částečně odporuje dřívějšímu výzkumu, který tvrdí, že lidé s vyšším stupněm vzdělání a vyšší kvalifikací budou mít pozitivní postoje vůči všem typům migrantů a naznačuje, že korelace mezi vzděláním a PKII nevychází z individuálních ekonomických obav, ale z etnocentrických či sociotropních obav ze změny lokální ekonomiky jako celku (Hainmueller, Hiscox 2010, s. 79). Nutno však podotknout, že tento výzkum staví na datech ze Spojených států, přičemž tamní postoje k migraci jsou přinejmenším odlišné od evropských. Zatímco migrace v evropských zemích je často ze strany vlád brána jako nutnost v období nedostatku pracovní síly, v Severní Americe je PKII pozitivnější, jelikož zde podle Livi Bacciho (1994) migrace přispívá k životaschopnosti tamní kultury a podporuje rozvoj zkušeností a znalostí.

2.8 Demografické ukazatele

2.8.1 Věk

Výzkumy opakovaně potvrzují, že mladí lidé jsou obecně více nakloněni imigraci a vykazují v průměru větší přívětivost k imigrantům a uprchlíkům (Mayda 2006; Heath, Richards 2016). Schotte a Winkler (2014) uvádějí, že projekce stárnutí populace v Evropě předpovídají čím dál větší procento starých lidí ve společnosti a s tím spojenou nižší produktivitu, která by mohla být vyřešena pracovní migrací z mimoevropských zemí. Přesto jsou starší jedinci z majoritní skupiny disproporčně odmítaví vůči migraci.

Autoři dále argumentují tím, že ti, kteří budou nejvíce těžit z přísunu zahraniční pracovní síly, jsou právě starší lidé, a trefně demonstrují paradoxní situaci odmítavého postoje této kohorty čtyřmi body: a) starší lidé, kteří jsou v důchodu, nemusí mít strach z konkurence na pracovním trhu způsobené imigrací, b) pokud imigrace posílí hospodářství jejich státu, získají větší úroky ze svých úspor (za předpokladu, že je budou mít, což autor považuje u starších za pravděpodobnější), c) imigrace může zlepšit situaci penzijních systémů, d) díky růstu objemu pracovní síly mohou zlevnit služby pro seniory (pečovatelské, úklid...).

Odmítavé PKII podle výzkumu Schotteho a Winklera (2014) nejsou způsobeny primárně tím, že by v průběhu života lidí došlo k jejich změně. Je to dáno právě specifickou kohortou a takzvaným generačním efektem, který vysvětluje, jak se jistá kohorta chová v daném věku oproti tomu, jak se chovala jiná generace v tom samém věku. Jinými slovy autoři dokazují, že mladé kohorty, které nahradí ty staré, budou mít k imigraci pozitivnější postoj (jako mají teď) i v pozdním věku.

2.8.2 Typ a velikost sídla

Důležitou proměnnou pro posuzování PKII je také bydliště respondenta. Jedinci žijící na venkově či v menších městech podporují imigrační restrikce (Mayda 2006) a jsou zpravidla méně tolerantní vůči imigraci a imigrantům než ti žijící například v metropolitních oblastech (Halapuu, Paas, Tammaru, Schütz 2013). Toto může být zapříčiněno tím, že migranti se usazují spíše ve větších městech, kde se mísí s domácím obyvatelstvem

(Schiller, Çağlar 2009), přičemž tyto dvě skupiny tak spolu častěji přichází do kontaktu (viz 2.5). Dalším možným vysvětlením pro pozitivnější PKII ve větších městech může být nižší konkurence na tamních pracovních trzích, které většinou disponují dostatkem volných pozic (Halapuu, Paas, Tammaru, Schütz 2013).

2.8.3 Gender a pohlaví

Jak píše Kudrnáč (2017), vliv pohlaví na postoje k migrantům je postaven na stereotypních genderových rolích. Muži jsou často teoretizováni jako ti, kteří jsou poháněni agresí a touží po dominanci nad ostatními a mají obecně více předsudků než ženy (McDonald, Navarette, Sidanius 2011). Ženy jsou charakterizovány jako bojácné a opatrné, převážně vůči mužům z vnější skupiny. Ve své práci autor popisuje takzvanou teorii genderových předsudků (TGP), která naznačuje, že ženy budou vykazovat negativnější postoje vůči skupinám, s kterými si spojují nebezpečí (uprchlíci, muslimové, bezdomovci, trestanci či Romové). Tuto hypotézu následně ve svém výzkumu postojů českých středoškolských studentů vůči menšinám částečně dokazuje. Naopak Gorodzeisky a Semyonov (2009) ve své analýze 21 evropských zemí zjišťují, že muži vykazují negativnější postoje k imigrantům. Jejich výzkum ovšem nerozlišuje (na rozdíl od Kudrnáče 2017) detailně mezi specifickými vnějšími skupinami a neopírá se o TGP.

2.9 Výzkumné hypotézy

Na základě výše uvedené diskuse teorií, konceptů a faktorů, které dosavadní literatura vztahuje k formování postojů k imigrantům a imigraci, vyvstává sada následujících hypotéz rozvíjejících první výzkumnou otázku stanovenou v úvodu práce:

Hypotéza 1: Patriotismus nebude mít vliv na postoje k imigrantům⁶.

Hypotéza 2: Respondenti, kteří vykazují vyšší míru religiozity, budou mít negativnější postoje k imigrantům.

⁶ Viz 4.3.2 Teorie sociální identity.

Hypotéza 3: Respondenti, kteří vykazují vyšší míru konzervatismu, budou mít negativnější postoje k imigrantům.

Hypotéza 4: Respondenti, kteří vykazují nižší míru mezilidské důvěry, budou mít negativnější postoje k imigrantům.

Hypotéza 5: Respondenti, kteří vykazují nižší míru důvěry v instituce, budou mít negativnější postoje k imigrantům.

Hypotéza 6: Respondenti, kteří vykazují nižší míru empatie, budou mít negativnější postoje k imigrantům.

Hypotéza 7: Starší respondenti budou mít negativnější postoje k imigrantům.

Hypotéza 8: Respondenti z větších sídel budou mít pozitivnější postoje k imigrantům.

Hypotéza 9: Respondenti s vyšším dosaženým vzděláním budou mít pozitivnější postoje k imigrantům.

K zodpovězení výzkumných otázek stanovených v úvodu práce a k ověření sady výzkumných hypotéz byla jako primární metoda využita mnohonásobná lineární regrese.

3. Kontext formování postojů v zemích V4

3.1 Migrace do Evropy

Na rozdíl od společností formovaných imigrací, jako jsou Spojené státy americké či Austrálie, evropské národní státy obecně samy sebe nepovažují za imigrační země. Migrace v nich historicky nebyla brána jako něco, co tvořilo identitu obyvatel, spíše byla považována za něco výjimečného – jako jakási porucha, či dokonce nebezpečí (Weinar, Bonjour, Zhyznomirskya 2019).

Evropské země měly od časů druhé světové války zkušenosti s mezinárodní migrací a integrací lidí s odlišnou kulturou. Toto se týká především zemí západní Evropy, jejichž strategií bylo přilákat pracovní sílu, ať už ze svých bývalých kolonií či jiných zemí Afriky a Asie, aby pomohla obnovit ekonomiky poškozené ve válce. Německo například mezi lety 1963 a 1971 přijalo tři čtvrtě milionu tureckých gastarbeiterů (Prevezanos 2011). Mnoho z těchto „dočasných“ migrantů v Evropě následně zůstalo, usadilo se a docházelo ke sjednocování rodin. Na druhou stranu mnohé země bývalého východního bloku zůstaly, především kvůli své uzavřenosti během studené války, etnicky relativně homogenní (Dragostinova 2016).

Ve většině regionů EU jsme dnes svědky výrazných posunů v dovednostech pracovní síly, což v kombinaci se stárnutím populace činí poptávku po zahraniční pracovní síle s vysokou i nízkou kvalifikací nevyhnutelnou napříč celou EU (Crawley 2016).

3.2 PKII na úrovni evropských států

Ačkoliv se přístupy k imigraci významně liší i na úrovni jednotlivých zemí, obecně se dají státy Evropy rozdělit podle Heatha a Richardsové (2019) do tří různých kategorií: a) státy východní Evropy s nízkým podílem cizinců (Česko, Maďarsko, Polsko, Slovensko), b) západoevropské státy, které v historii aktivně podporovaly pracovní migraci gastarbeiterů (Německo, Belgie, Nizozemsko) a mají dodnes vysoký podíl cizinců v populaci, a za c) severské státy přijímající uprchlíky a migranty z humanitárních důvodů. Existence těchto tří skupin států s odlišným migračním vývojem a zkušeností zapříčiňuje mimo jiné vnitřní

neshodu v rámci EU znemožňující jednohlasné rozhodování o řešení migračních otázek a fakticky vynucuje externalizaci migrační otázky, jako byla například dohoda s Tureckem (European Council 2016) či podpora v zadržování migrantů v Maroku a Libyi mimo hranice EU (Lemberg-Pedersen 2018). Je však nutno podotknout, že geografické rozdělení států, které konvergují v PKII, je pouze vágní a je nutné pečlivě rozlišovat kritéria, podle kterých zařadit státy do těchto tří shluků. Toto je dobře ilustrováno na příkladech Polska a Slovinska, které mají obecně pozitivnější PKII než ostatní východoevropské státy, avšak v případě Polska se to netýká například přijímání muslimských migrantů (Heath, Richards 2019).

Heath a Richards (2019) tvrdí, že rozdíly v PKII napříč evropskými zeměmi se neodvíjí pouze od čerstvých zkušeností s migrační „krizí“, ale mají spíše hlubší kořeny. Marozzi (2015) ve své studii vnímání socio-ekonomické hrozby například zjistil, že tato hrozba byla v Evropě nejsilněji vnímána na Maltě, Kypru, Rakousku, Británii či Maďarsku, nejméně pak v Arménii, Rumunsku a Švédsku.

3.3 Migrační „krize“

3.3.1 Průběh

Jak popisuje Crawley (2016), rostoucí nestabilita v mnohých státech Afriky a Blízkého východu v jednadvacátém století (důsledky Arabského jara na konci roku 2010, pád Muammara Kaddáfího v Libyi, konflikt v Súdánu či Eritrei) zapříčinila rapidní nárůst lidí prchajících z tohoto kontinentu, a když v létě roku 2015 eskalovala krize kvůli občanské válce v Sýrii, směřovaly k břehům Evropy již statisíce lidí (Dragostinova 2016). Rozpad autoritářských režimů za hranicemi Evropy spolu s přírodními katastrofami ve světě (zemětřesení na Haiti, pokračující desertifikace v subsaharské Africe apod.) uvedly do pohybu více než 60 milionů vnitřně vysídlených obyvatel a uprchlíků, což je nejvíce od druhé světové války (UNHCR 2015).

Migrační „krize“ zasáhla v Evropě nejen státy v předních liniích, jako jsou Řecko či Itálie, které se tehdy ještě vzpamatovávaly z tvrdých dopadů ekonomické krize z roku 2008, nebo destinace západní a severní Evropy, do kterých většina migrantů směřovala (Heath, Richards 2019). Silně ovlivněny byly i státy střední Evropy, jako například

Maďarsko, ležící v důležitém koridoru mezi Srbskem a Rakouskem, které se v létě 2015 stalo „přestupní stanicí“ pro 350 000 migrantů, ať už uprchlých Syřanů, Afghánců, Kurdů a Iráčanů, nebo ekonomických migrantů z Bangladéše a Pákistánu, kteří se mezi ně vmísili (Kallius, Monterescu, Najaram 2016).

3.3.2 Medializace a politizace migrační otázky

Masová média hrají podle Davidova a Meulemana (2012) čím dál důležitější roli ve formování většinových PKII. Medializace migrační otázky je podle Krzyżanowskiho a kol. (2018) úzce spjata s její politizací, již autoři připisují dva negativní aspekty. Zaprvé narušuje rovnováhu mezi mocí politickou a občanskou a vychyluje ji ve prospěch politiků a úředníků. Zadruhé zapříčiňuje rozsáhlou ideologizaci veřejné debaty, protože na různé politizované otázky je pohlíženo ideologickou perspektivou politické garnitury, která je zrovna u moci. Kombinace nerovnováhy moci a ideologizace vytváří podle autorů místo pro různé hegemonní narativy, které následně dominují veřejný diskurz.

Georgiu a Zaborowski (2017) ve své zprávě pro Radu Evropy tvrdí, že evropský tisk hrál během událostí v létě a na podzim roku 2015 ústřední roli ve formování obrazu uprchlíků a migrantů, pomohl také mezi veřejnost rozšířit označení evropské migrační/uprchlické „krize“, které se následně vžilo. Právě toto označení je pro migranty stigmatizující, přináší zbytečně alarmistický diskurz do veřejné debaty a legitimizuje různá „speciální opatření“ přijímaná v reakci na tuto „krizi“ (Krzyżanowski et. al 2018).

Přestože se mediální pohled na migranty v různých zemích lišil, celkově byli nově příchozí vyobrazováni ze dvou perspektiv: buď jako „zranitelní“, nebo jako „nebezpeční“. Zatímco na „východě“ byli migranti a uprchlíci prezentováni jako nebezpečí, v zemích západní Evropy zprvu převládal diskurz „bezbranných uprchlíků“. Tento obraz se změnil v létě a na začátku podzimu roku 2015, kdy byl empatický přístup médií mnohdy nahrazen podezříváním a nepřívětivostí vůči migrantům, což bylo nejzřetelnější převážně u médií na pravé straně politického spektra. Společným rysem evropských médií bylo podle autorů také nedostatečné reflektování kontextu a příběhů jednotlivých migrantů a uprchlíků, kteří byli

často vyobrazováni pouze jako „němí účastníci“ či oběti této „krize“ (Georgiu, Zaborowski 2017).⁷

Dalším problémem ze strany médií bylo podle autorů nedostatečné rozlišování mezi a) žadateli o azyl, kteří jsou podle Úmluvy o právním postavení uprchlíků (OSN 1951) definováni jako lidé, kteří utíkají před perzekucí či konfliktem ve své vlastní zemi a žádají o mezinárodní ochranu, a b) uprchlíky, což jsou lidé, kterým byla žádost o azyl schválena. Organizace spojených národů však považuje za uprchlíky všechny migranty, kteří utíkají před perzekucí či válkou, ještě předtím, než dostanou azyl. Za ekonomického migranta se považuje osoba, která migruje za účelem finančního (ekonomického) zisku (UNHCR 2006). Vzhledem ke smíšenému charakteru migrace do Evropy, kde se všechny výše zmíněné typy migrantů mísí dohromady, a také kvůli odlišnému systému zpracovávání žádostí o azyl napříč státy EU, je nutno přiznat, že kategorizace do uvedených skupin je velmi obtížná (Park 2015).

Jeden z nejmedializovanějších výjevů migrační „krize“ byly tisíce lidí uvízlých v centru Budapešti po tom, co jim byl odepřen vstup do západní Evropy. Vyobrazení zoufalé situace na nádražích v maďarské metropoli mělo podle Cichockiho a Jabkowského (2019) největší dopad na PKII v zemích V4. Přestože se situace odehrávala v Maďarsku, převzala některá média ostatních států V4 diskurz nezvladatelné „krize“ (hrozby), která dříve nebo později zasáhne i je.

3.3.3 Visegrádská čtyřka

Regionální uskupení zemí V4 má podle oficiálních webových stránek za úkol prosazovat společné zájmy svých čtyř středoevropských členů na poli evropské integrace (Visegrad Group 2020), podle stránek ministerstva zahraničních věcí ČR je spolupráce zaměřena na modernizaci státní správy a informačních a vzdělávacích systémů ve státní správě (MZV 2018). Původním cílem V4 bylo podle Niče (2016) vymanit se z geopolitického vlivu Ruska a integrovat své členy do struktur EU. Přestože sdružení zemí V4 fungovalo jako

⁷ Podle Bruneau a kol. (2018) právě dehumanizace migrantů, konkrétně muslimů, která hrála silnou roli ve formování negativních PKII v Česku a Maďarsku.

platforma pro regionální spolupráci již od roku 1991, byl tento spolek postaven převážně na volné bázi a státy vykazovaly v mnoha ohledech divergenci. Po vstupu do EU v roce 2004, kdy se zdálo, že potenciál pro spolupráci byl vyčerpán a cíl V4 splněn, si začaly vlády těchto zemí uvědomovat rozdílnost svých národních zájmů a uzavírat různé aliance i mimo tento pakt. Nutno totiž dodat, že se tyto čtyři země v mnoha ohledech liší a rozhodně nekonvergují ve všech aspektech. Odlišný *path dependence* v jednotlivých zemích zapříčiňuje podle autora neshodu v otázkách zahraniční politiky (odvěké partnerství Maďarska s Ruskem versus polský protiruský sentiment) či obecně v řízení a charakteru státu a jeho politiky (konzervativní Polsko a Maďarsko versus pragmatické Česko a Slovensko) (Nič 2016).

Zvrat nastal v souvislosti s migrační „krizí“ v polovině roku 2015, kdy se V4 jednotně postavila proti povinným kvótám na přerozdělování migrantů a „znovuobjevila“ tak politickou moc svého uskupení na poli EU (Nič 2016; Cichocki, Jabkowski 2019). Podle Alkhopera (2018) považovali mnozí občané V4 tuto „krizi“ za traumatickou událost, která ohrožuje identitu středoevropských národů. Majoritní populace vnímaly nově příchozí jako hrozbu (Stojarová 2018) oslabující jejich vnitřní integritu, což podle Brown a Wade (1987) posilovalo jejich identifikaci s vnitřní skupinou. Alkhoper (2018) dále říká, že zde nastala takzvaná kognitivní disonance, rozpor mezi kolektivní identitou a skutečným stavem věcí, která mezi mnohými vedla k ontologické (existenční) nejistotě lidí a následně kritickým postojům vůči EU (Stojarová 2018). Politici na nálady ve společnosti reagovali „sebe-sekuritizací“ migrační otázky (Alkhoper 2018), která se stavěla proti společnému řešení problémů na evropské úrovni. Vládám V4 byla v Evropě vyčítána zahleděnost do sebe sama a nedostatek solidarity s uprchlíky a ostatními státy EU (Nič 2016). Zatímco starší členské státy EU vyzývaly k solidaritě, „nové“ státy nebyly podle „Západu“ ochotny sdílet břímě (Stojarová 2018).

Podle Stojarové (2018) přispěla migrační „krize“ k proniknutí nacionalismu a xenofobie do veřejného diskurzu ve všech státech V4. V každé z jednotlivých zemí se k moci dostaly extremistické či radikálně pravicové strany, které v jádru své ideologie pojímají prvky nativismu, autoritářství a/nebo populismu (Stojarová 2018, s. 33). Každá z nich vykazovala v reakci na „krizi“ islamofobii reprezentovanou odmítavým postojem k přijímání muslimských migrantů a často silnou protimuslimskou rétoriku (Park 2015). Nutno však podotknout, že mnoho z těchto politických stran je obtížné akademicky klasifikovat, protože

jejich postoje na různé jiné otázky jsou velmi proměnlivé (Stojarová 2018). Podle Kazharskiho (2018, s. 767) mají státy východní Evropy obecně predispozice k etno-nacionalistické interpretaci národní identity, a tak jsou jejich mainstreamové strany s vidinou zisku voličů náchylné k přebírání rétoriky radikálních pravicových stran, čímž v důsledku legitimizují jejich radikální postoje.

Maďarsko

Na Maďarsko připadalo v roce 2015 v přepočtu na obyvatele nejvíce prvožadatelů o azyl z celé Evropy. O mezinárodní ochranu zde zažádalo cca 1770 migrantů na 100 000 Maďarů (na druhém místě bylo Švédsko s 1600, na třetím Rakousko s 1000) (Pew Research Center 2016). Podle výzkumu institutu TÁRKI (2016) se navíc v dubnu 2015 vyslovilo 46 % dospělé maďarské populace pro zákaz vstupu všem azylantům na půdu Maďarska. Nárůst nelegálního překračování hranic a vzrůstající xenofobii většinové populace Maďarska reflektoval i premiér Viktor Orbán, který v červenci téhož roku nechal vystavit podél hranice se Srbskem plot s ostnatým drátem (Dragostinova 2016). V září navíc jeho parlament prosadil balíček zákonů posilující pravomoci policie. Ta mohla nově trestat migranty za poškozování plotu či nelegální překročení hranic až třemi lety vězení (Koranyi 2015).

Právě označení migrantů jakožto „kriminálních živlů“ ohrožujících domácí obyvatelstvo posílilo vnímání příchozích v intencích „skupinové hrozby“ (Stojarová 2018) (viz 2.2). Migranti, představující ať už domnělou, nebo reálnou hrozbu (Schlueter, Sheepers 2010), byli snadným cílem pro tu část obyvatelstva, která se vysoce identifikuje s vlastní vnitřní skupinou (mj. nacionalisté) (Stephan, Ybarra, Rios 2016).

V Maďarsku, kde kvůli jeho exponované poloze byl v roce 2015 druhý nejvyšší absolutní počet žádostí o azyl ze zemí mimo EU po Německu (Eurostat 2016), představovali migranti díky svému počtu hrozbu reálnou (viz Schlueter 2007). Kdežto v ostatních zemích V4, kde se počty žadatelů pohybovaly v podstatně nižších relacích (Polsko 27, Česko 12, Slovensko 5 žadatelů na 100 000 obyvatel) (Eurostat 2016), by se ohrožení majoritní populace dalo vnímat v intencích domnělé hrozby. Ta ale, jak podotýká Schlueter (2007), může vyvolat negativní postoje stejně jako hrozba reálná. Maďarsko se od začátku „krize“ jevílo jako specifický případ. Tamní vláda začala s intenzivní medializací migrace již před

příchodem první velké vlny uprchlíků, když spustila billboardovou kampaň varující maďarské obyvatele před migranty, kteří údajně připraví Maďary o práci a nebudou respektovat jejich kulturu (Barta, Tóth 2016).

V září 2015 navíc v silně medializovaném prohlášení přirovnal Viktor Orbán uprchlíky k romskému obyvatelstvu, přičemž řekl, že Maďarsko má problém s integrací své téměř desetiprocentní romské menšiny, čímž dal najevo „postradatelnost“ a odlišnost Romů od „bílých“ Maďarů (Kóczé, Rövid 2019). Maďarská vláda brzy začala aplikovat vůči migrantům přístup, kterým marginalizovala v minulosti vlastní romské obyvatelstvo, a vědomě rozdělovala společnost na maďarské občany („my“) a migranty („oni“), čímž posílila polarizaci společnosti a legitimizovala svá tvrdá opatření (Kallius, Monterescu, Najaram 2016). Polská, česká i slovenská média kopírovala na podzim 2015 maďarský protiuprchlický diskurz a celá V4 zaujala k migraci jednotný odmítavý postoj (Cichocki, Jabkowski 2019).

V souvislosti s diskurzem pomyslných hrozeb je žádoucí zmínit dvě maďarské politické strany. Za radikálně pravicovou stranu by se podle Stojarové (2018) dal označit Jobbik. Původně extremistická strana stavící na antislovakismu, „anticikanismu“ a antisemitismu se však již před migrační krizí začala posouvat více do středu politického spektra a prezentovat se jako moderní, konzervativní strana. V polarizaci maďarské společnosti byla dle autorky úspěšnější etablovaná populistická strana Fidesz, která skrze svou vládní moc (členem a předsedou strany je premiér Viktor Orbán) propaguje nacionalismus, xenofobii a podrývá koncept právního státu.

Slovensko

Slovensko během „krize“ nebylo ve většině případů, stejně jako Česko a Polsko, cílovou zemí příchozích. V porovnání se zbytkem V4 má Slovensko výraznější zkušenost s menšinami na svém území, konkrétně s Maďary a Romy (Bauerová 2018). Podobně jako v Maďarsku se i zde existující anticikanismus částečně transformoval do islamofobie, a paralela mezi migranty a romským obyvatelstvem se zdála být účinnou metodou pro sbírání „politických bodů“ a formování veřejného mínění. Robert Fico, tehdejší slovenský premiér, například prohlásil, že je nemožné integrovat muslimy, protože jsou stejní jako Romové ve svém komunitním stylu života, sami se izolují a jsou odkázáni na státní podporu

(Kóczé, Rövid 2016). Přestože byl na Slovensku tak nízký počet azylantů, zapříčinil politický diskurz, reprezentovaný převážně (avšak nejen) tehdejší vládnoucí stranou SMER, že velká část jejich voličské základny vnímala migranty v intencích skupinové hrozby. Vnímání kulturních odlišností, neslučitelných s evropskými, bylo navíc podpořeno mediální kampaní prezentující muslimské uprchlíky jako teroristy, násilníky či náboženské fundamentalisty (Žúborová, Borárosová 2017). SMER dále podporoval polarizaci společnosti; příkladem může být útok na „evropskou ideu multikulturalismu“, rozhodnutí přijmout pouze křesťanské uprchlíky (Kazharski 2018) či využívání výmluvného sloganu „Chráníme Slovensko“ před parlamentními volbami (Deník 2015).

Sekuritizace migrační otázky ze strany vlády na Slovensku kromě toho napomohla podle Zvady (2018) do parlamentu třem dalším politickým stranám (Kotlebovci – Ludová strana naše Slovensko, Sme Rodina – Boris Kollár, Slovenská národná strana), které měly silnou protiimigrační a protimuslimskou rétoriku. Podle Stojarové (2018) těžila z medializace především extremistická Kotlebovci – Ludová Strana Naše Slovensko, která se rychle adaptovala na nálady ve společnosti a ke svému tradičnímu anticikanismu přidala ostrou rétoriku vůči migrantům. Její předseda Marián Kotleba se netajil svými nacionalistickými a xenofobními postoji, vyjadřoval obdiv k Slovenskému štátu, nosil nacistické uniformy, označoval Romy i migranty za parazity, před kterými se Slovensko musí chránit, a ve slovenských parlamentních volbách roku 2016 slavil zisk 8 % pro svou stranu (ČT24, 2016). Na rozdíl od vlády Maďarska byl však slovenský establishment často mírnější ve své kritice evropské integrace, a to podle Kazharskiho (2018, s. 769) z důvodu napojení na Evropský měnový systém.

Polsko

Poláci měli před rokem 2015, a stále do jisté míry mají, výrazně pozitivnější postoje k imigraci než zbytek V4 (Cichocki, Jabkowski 2019). Změna v oficiálním státním přístupu k imigraci a migračním kvótám nastala po volbách v říjnu 2015, kdy se k moci dostala konzervativní a euroskeptická strana Právo a spravedlnost (PiS). Ta vystřídala ve vládě Občanskou platformu, která byla společnému řešení migrace na poli EU shovívavější (Bauerová 2018).

Objem žadatelů o azyl v roce 2015 nereprezentoval ani 1 % z celkového počtu žádostí v EU (Eurostat 2016) a přesto se podle Jaskulowski (2019) islamofobie, vyvolaná migrační „krizí“, stala hegemonním diskurzem rozšiřovaným vládou kontrolovanými médii, pravicovým tiskem i katolickou církví. Stejně jako v ostatních zemích V4, i Polská vláda vyjadřovala obavy z kulturní odlišnosti muslimských migrantů a zaměřila se výhradně na přijímání syrských křesťanských rodin (Park 2015). Polská vládnoucí strana PiS, obdobně jako SMER a Fidesz, přejala nacionalistickou rétoriku do politického mainstreamu (Kazharskhi 2018) a prezentovala imigraci ve smyslu skupinové hrozby. Příkladem může být výrok Jarosława Kaczyńského, který vyjádřil obavy ze zavlečení „velmi nebezpečných chorob, které se v Evropě již dlouho nevyskytují“ (Cienski 2015). Pro PiS byly migrační kvóty útokem na suverenitu a bezpečnost Polska a vláda se proti nim rozhodla bojovat všemi právními prostředky, čímž delegitimizovala autoritu EU a podpořila nacionalistický sentiment (Szczzerbiak 2017).

Poláci si podle Jaskulowski (2019) termín „imigrant“ spojují většinou s těmi jedinci, kteří jsou výrazně odlišní od majoritní populace, mají nižší sociální status a jsou vnímáni jako hrozba pro domácí obyvatelstvo; konkrétně respondenti nejčastěji uvádějí Arabů, Syřanů či Romy (Romové sice nesplňují klasickou definici slova imigrant, ale jsou Poláky vnímáni ve výše uvedené kategorii). Naopak národy, které si respondenti spojují s vyšším sociálním statutem či sociálním kapitálem, jako například Japonci, mnohdy nejsou považováni za imigranty.

Česko

Přestože česká společnost sdílí s ostatními zeměmi V4 mnoho společných rysů (relativní etnická homogenita, absence větší muslimské populace či nedostatečné oproštění politického mainstreamu od rasistických postojů), vyznačuje se vysokou mírou ateismu v populaci, a tak islám nebere primárně jako konkurenční náboženství, nýbrž jako ohrožení liberálního a sekulárního státu (Slačálek, Svobodová 2018). I tak se v Česku podle Slačálka a Svobodové (2018) s migrační „krizí“ zvedla vlna islamofobie. Podle autorů mělo protiislámské hnutí v zemi velký vliv na veřejnou debatu okolo imigrace, když opakovaně dostávalo prostor na titulních stranách tuzemských deníků nebo i kvůli účasti prezidenta Miloše Zemana na jednom ze svých shromáždění. Stojarová (2018, s. 42) dokonce

v souvislosti s českým prezidentem využívá termín takzvané „zemanizace“ veřejného diskurzu neboli masivního rozšíření nacionalismu populistickými vůdci.

V Česku je přístup k imigraci ze strany státu od devadesátých let spíše restriktivní a je „zcela patrná setrvačnost diskurzu socialistického období radícího problematiku migrace do hlavní kompetence MV ČR, které k problematice přistupuje z pozice orgánu, jehož hlavním cílem je kontrola a sankce, jejichž cílem je migraci utilitaristicky ‚vypínat‘ a ‚zapínat‘“ (Kušniráková, Čížinský 2011, s. 512). Podle CVVM (2017) bylo na podzim roku 2015 proti přijímání uprchlíků 50 % dotazovaných Čechů, toto číslo se během dvou let zvýšilo na 69 %. Z analýzy dvou nejčtenějších médií v Česku (MF Dnes, Blesk) provedené serverem hlidacipes.org vyplývá, že mediální prostor, který dostávala uprchlická „krize“, byl přinejmenším nadprůměrný ve srovnání s jinými tématy. Oba deníky se podle autora dopouštěly stereotypizace migrantů a zdůrazňování negativních aspektů imigrace. Přestože na rozdíl od Blesku je MF Dnes považována za serióznější periodikum, lišilo se mezi nimi referování o této situaci pouze minimálně (Krotký 2017).

Na otázku, co je dvěma největšími problémy EU, uvedlo na podzim roku 2016 imigraci 63 % Čechů, terorismus potom 48 %, přičemž druhý zmíněný problém zmínilo v Česku dokonce nejvyšší procento respondentů z celé EU (Evropská komise 2016). Symbolem národa vyděšeného terorismem a imigrací může být případ důchodce Jaromíra Baldy, který si odpykává čtyřletý trest za teroristický útok na dva vlaky na Mladoboleslavsku (iRozhlas 2019). K činu ho prý vedl strach z islamizace Česka skrze migraci a, jak přiznává sám a jeho rodina (Svobodová 2019), velkou roli v jeho radikalizaci sehrála média, řetězové e-maily, a hlavně vyjádření politiků, převážně členů hnutí Svoboda a přímá demokracie (SPD).

Jak píše Bendl, Bořil a Suchánek (2020), SPD a její předseda Tomio Okamura vykazují radikální populistické názory a v porovnání s ostatními podobnými stranami v Evropě dosáhli v roce 2017 v parlamentních volbách nečekaně vysoký výsledek 10,64 %. Své voliče si získávají mimo jiné pravidelnými antiestablishmentovými facebookovými příspěvky namířenými převážně proti EU (používají termíny jako např. „bruselský diktát“), islámu, neziskovým organizacím, migrantům či migraci. Navíc je dnes díky sociálním sítím snazší šířit tyto populistické narativy a pomocí prázdných slibů si získávat důvěru „obyčejných

lidí“, které SPD slibuje „ochránit“. To nadále prohlubuje rozdělení české společnosti, které se od prezidentských voleb 2013 nadále stupňuje. Problematikou, která se jeví v centru tohoto hodnotového konfliktu, se zdá být právě migrace (Hasman, Divínová 2020).

4 Data a metody

Celková metodika analýz v této práci vychází z knihy „Analýza sociálněvědních dat (nejen) v SPSS“ od Mareše, Rabušice a Soukupa (2015).

4.1 Výzkum European Values Study

Pro tuto analýzu byla použita data shromážděná v projektu European Values Study (EVS), který vydává každých devět let od roku 1981 dlouhodobou rozsáhlou mezinárodní studii zaměřující se na přístupy, preference či názory občanů z celé Evropy. Konkrétně bylo pro práci využito předběžné vydání z prosince 2018, a to z důvodu odložení vydání plné verze plánované původně na duben 2020 kvůli pandemii koronaviru. Jedna z předností této studie je replikace stejných otázek z minulých dotazníků, která umožňuje longitudinální výzkum postojů napříč Evropou. Pro tuto práci však byla z kapacitních důvodů analyzována pouze jedna (pátá) vlna výzkumu. Dotazování byli pouze lidé starší 18 let (včetně), za Česko to bylo 1780, za Slovensko 1428, Maďarsko 1500 a Polsko 1348 respondentů.

Nejnovější pátá vlna EVS z let 2017 a 2018 (dotazování tedy proběhlo po kulminaci migrační „krize“) vznikla ve spolupráci s World Values Study a přibližuje postoje respondentů v oblastech jako jsou rodina, práce, politika, náboženství, společnost či obecné otázky o životě (EVS 2020). Zatímco v Česku, Polsku a na Slovensku probíhala distribuce dotazníků na podzim roku 2017, v Maďarsku až mezi únorem a srpnem roku 2018. Metodika dotazování je postavena na osobních rozhovorech s pomocí dotazníků překládaných do jazyků konkrétních zemí, což na jednu stranu pomáhá respondentům plně pochopit tázané otázky, na stranu druhou pak může zapříčinit nekonzistentní terminologii a obtížnou srovnatelnost, která je s ní podle Ceobanu a Escandella (2010) spojena. Zkoumání PKI je navíc na překlady obzvláště citlivé, protože nepřesné překlady mohou být spojeny s původně nezamýšlenou sociální kategorizací migrantů, uprchlíků a azylantů (viz O'Doherty, Lecouteur 2007; Jaskulowski 2019). V české verzi je použit termín „přistěhovalec“ (Rabušic, Chromková Manea 2018).

4.2 Příprava dat před analýzami

Pro účely faktorové analýzy (FA) a snadnější interpretaci regresních koeficientů bylo nutno nejprve překódovat proměnné tak, aby vyšší hodnoty znamenaly vyšší míru zkoumaného jevu, představovaného proměnnou (tabulka 1).

Následně bylo nutno docílit jednotné škály u těch otázek, které společně systily výsledný faktor. Pro přeškálování byl využit vzorec $Y = (B - A) \times (x - a) / (b - a) + A$. Hodnota b reprezentuje maximum z původní škály, a její minimum. Hodnota B vyjadřuje maximum na škále, které chceme docílit, A potom analogicky její minimum. Za x do vzorce dosazujeme původní hodnoty, Y značí hodnotu přeškálované proměnné⁸. Z důvodu zachování maximálního množství původní informace byla vždy ponechána stupnice nejčastěji zastoupená v daném faktoru (viz originální dotazník⁹).

Při zpracování deskriptivních analýz, faktorových analýz a konstrukcích regresních modelů, do kterých vstoupily země V4 najednou, byly aplikovány váhy¹⁰ zohledňující skutečnou populační velikost jednotlivých států. Jelikož se tato práce zaměřuje na výzkum postojů majoritní populace, před vstupem do regrese bylo také nutno vyřadit respondenty, kteří uvedli jinou národnost než tu, která tvoří majoritu v zemi, kde došlo k dotazování.

⁸ Viz <https://www.ibm.com/support/pages/node/422073?fbclid=IwAR0Y9l0dWKKoOoRvGHnm1xAG1vuEA5oo78SFrpSAb6veOUcchVppVHjTlsE>.

⁹ Dotazníky v různých jazykových mutacích jsou k dispozici na: <https://www.gesis.org/en/services/data-analysis/international-survey-programs/european-values-study/5th-wave-2017>.

¹⁰ Viz manuál k aplikaci vah od autorů EVS: <https://dbk.gesis.org/dbksearch/download.asp?id=66264>. Po aplikaci vah vstoupilo do regrese za Česko 843, za Maďarsko 780, za Polsko 3170 a za Slovensko 441 respondentů.

Tabulka 1: Škály kompozitních proměnných

Agregovaná proměnná	Minimum		Maximum
<i>Postoj k imigrantům</i>	pozitivní (1)		negativní (10)
<i>Konzervatismus</i>	slabý (1)		silný (10)
<i>Patriotismus</i>	slabý (1)		silný (4)
<i>Religiozita</i>	nízká (1)		vysoká (7)
<i>Důvěra v instituce</i>	nízká (1)		vysoká (4)
<i>Důvěra v lidi</i>	nízká (1)		vysoká (4)
<i>Empatie</i>	slabá (1)		silná (5)

Zdroj: EVS (2018); vlastní zpracování.

4.3 Operacionalizace

Nejprve byly na základě rešerše literatury rozebírající relevantní teorie a koncepty vybrány ty otázky z dotazníku, které mohly co nejlépe postihnout podstatu nezávislých proměnných. Následně z nich byly pomocí explorační faktorové analýzy vytvořeny komponenty, které redukuje informaci obsaženou v 33 otázkách (tedy v odpovědích na ně) do celkem šesti latentních proměnných (faktorů, indexů) (viz tabulka 1). Pro získání závisle proměnné byla provedena oddělená faktorová analýza otázek (tabulka 2). Hodnoty všech latentních proměnných byly získány zprůměrováním odpovědí na otázky, jež jsou obsažené ve výsledných faktorech. Pro výpočet průměrů byla využita metoda pairwise, která se jeví jako nejvhodnější díky množství zachovaných dat. Tyto agregátní ukazatele poté vstoupily do vícenásobné lineární regrese, ve které byly zkoumány vztahy mezi PKI jako závislou proměnnou a zprůměrovanými indexy, pohlavím, věkem, vzděláním, a velikostí sídla jako proměnnými nezávislými.

4.3.1 Závislá proměnná

Jelikož otázky na postoje k imigraci nejsou obsaženy v analyzovaném datasetu, byly v následujících analýzách zkoumány pouze *postoje k imigrantům*, které představovaly závislou proměnou. Při faktorové analýze čtyř vybraných otázek (viz tabulka 2) vysvětlovaly položky sytící PKI 66,2 % rozptylu, hodnota KMO byla 0,796 a Cronbachova alfa 0,826. Pátá otázka (*Je lepší když si přistěhovalci (ne)udržují své typické zvyky a tradice*) byla vyřazena kvůli horší faktorové zátěži, navíc s přihlédnutím na odlišné zaměření této otázky. Nadbytečnost této otázky potvrdila i analýzy reliability, kde po vyřazení významně stoupla hodnota Cronbachovy alfa.

PKI jsou v této práci operacionalizovány otázkami na pocítování hrozby ze strany majoritní populace. Vnímání hrozeb se podle Pottie-Shermanové a Wilkesové (2017) manifestuje do negativních postojů a samy autorky tento typ otázek ve své analýze využívají a pokládají za vhodný, když jej v podstatě operacionalizují jako samotné postoje. Argumentují, že čím vyšší je domnělá skupinová hrozba, tím negativnější jsou PKI.

Tabulka 2: Postoje k imigrantům

Otázka z EVS	Faktorová zátěž
<i>Zhoršují (10) nebo nezhoršují (1) přistěhovalci kriminalitu země?</i>	0,854
<i>Zatěžují (10) nebo nezatěžují (1) přistěhovalci sociální systém země?</i>	0,851
<i>Jak byste zhodnotil(a) vliv migrantů na rozvoj vaší země? (10 velmi špatný, 1 velmi dobrý)</i>	0,773
<i>Berou (10) nebo neberou (1) přistěhovalci [národnosti] práci?</i>	0,773

Zdroj: EVS (2018); vlastní zpracování.

4.3.2 Nezávislé proměnné

Jako nezávislé proměnné vstupují za a) agregátní zprůměrované proměnné z faktorové analýzy a za b) socio-ekonomické a demografické ukazatele bez nutnosti transformace. Explorační faktorová analýza seskupila otázky do 6 agregátních faktorů, které vysvětlovaly 60,1 % rozptylu, KMO činila 0,881. Ostatní využitě proměnné dostupné z EVS jsou *pohlaví*,

věk, nejvyšší dosažené vzdělání a velikost sídla. Teorie skupinového kontaktu nemohla být kvůli absenci vhodných otázek v dotazníku operacionalizovaná.

Konzervatismus

Davidov a Meuleman (2012) operacionalizují konzervativismus na základě preferencí v otázkách bezpečnosti, konformity a tradicí. V této práci je konzervatismus operacionalizován otázkami na ospravedlňování fenoménů jdoucích proti tradičním hodnotám a konformitě (faktor 1), charakter otázek nepřímo potvrzuje míra sycení faktoru otázkami na religiozitu. Všechny položky sytící proměnnou *religiozita* zároveň sytily *konzervatismus* (viz tabulka 3).

Teorie sociální identity

Teorie sociální identity je v práci reprezentována *patriotismem*, jehož důležitým aspektem je pocit spojení a láska k místu a absence šovinistické dimenze (viz 2.3.1). České znění otázek (tabulka 3; faktor 6) z jistého pohledu naznačuje pocit vůči prostředí, ve kterém respondent žije, avšak autor si je vědom, že pro dostatečné uchopení *patriotismu* by bylo třeba konkrétnějších otázek s jasnějším zněním, zejména otázek na postoje k demokracii a fungování sociálního státu (viz Wagner a kol. 2012)¹¹. Cronbachova alfa pro tyto otázky byla 0,791.

Religiozita

Jak píše Deslandes a Anderson (2019), v mnoha výzkumech bývá religiozita operacionalizována s nedostatečnou komplexitou. Proto bylo v této práci, narozdíl od většiny ostatních agregátních proměnných, využito otázek z několika různých baterií dotazníku EVS (faktor 3), aby se zabránilo špatnému uchopení tohoto ukazatele (viz 2.4). Tyto jednotlivé otázky bylo nutno pečlivě rekódovat na jednotnou škálu (viz 4.2).

¹¹ Zahnutí patriotismu, byť operacionalizovaného omezeně, totiž může přispět k pochopení komplexnosti tohoto konceptu a jeho jasnější operacionalizaci v budoucích výzkumech.

Cronbachova alfa dosahovala 0,921, což je podle Taber (2018) vysoká, avšak stále ještě vhodná hodnota pro vstup do dalších analýz.

Obecná teorie důvěry

Chang a Kang (2018) obecnou důvěru dělí na důvěru v instituce a mezilidskou důvěru. Rothstein a Bolle (2002) zmiňují problematické uchopení důvěry v instituce ve využívání zastřešující otázky na „důvěru ve vládu“. Proto v této práci reprezentují *důvěru v instituce* nejen otázky na politické instituce jako parlament, politické strany či vládu, nýbrž zahrnuty jsou i nepolitické instituce jako vzdělávací, soudní a zdravotní systém, policie či systém sociálního zabezpečení. Dohromady je tato agregátní proměnná sycena devíti otázkami (viz tabulka 3; faktor 2). Hodnota Cronbachova alfa 0,858 dokázala správnost zařazení všech položek včetně otázky na vzdělávací systém, jehož faktorová zátěž dosahovala nižší hodnoty (0,491) a zároveň mírně sytila *religiozitu*. Z faktoru však byla vyřazena otázka *Jakou máte důvěru v církev?*, která sytila faktor nejméně (0,274) a větší měrou souvisela s ukazatelem *religiozita* (viz tabulka 3). *Mezilidskou důvěru* reprezentují v práci otázky z faktoru 4 v tabulce 3. Cronbachova alfa dosahovala hodnoty 0,810.

Empatie

Empatie do analýzy vstupuje jako průměr otázek zabývajících se starostlivostí respondentů o znevýhodněné lidi. Operacionalizována byla otázkami z faktoru 5 a cronbachova alfa činila 0,803. Stejná baterie otázek EVS nabízela navíc otázku *Do jaké míry vám záleží na životních podmínkách přistěhovalců?*, ta však byla z důvodu přílišné podobnosti se závislou proměnnou vyřazena.

Demografické a socio-ekonomické ukazatele

Z demografických ukazatelů vstupuje do analýzy *Věk* jako diskrétní kardinální proměnná uvedená v letech, *pohlaví* jako dichotomická proměnná (0 = muž, 1 = žena), *nejvyšší dosažené vzdělání* (0 = nedokončené základní vzdělání, 8 = doktorský titul) s ordinální škálou a *velikost sídla*, ve kterém respondent žije, rovněž s ordinální škálou (1 = méně než 5000 obyvatel, 2 = 5000 – 20 000, 3 = 20 000 – 100 000, 4 = 100 000 – 500 000, 5 =

500 000 a více).¹² Kvalifikace respondenta byla z důvodu problematického uchopení této problematiky v EVS nepřímo operacionalizována skrze *vzdělání*.

¹² Deskriptivní analýza ukázala, že negativní PKI klesají zhruba lineárně s rostoucím vzděláním a velikostí sídla, tudíž bylo možné tyto dvě nezávislé proměnné v regresi chápat jako ordinální a následně s nimi nakládat jako s kardinálními proměnnými při následných analýzách.

Tabulka 3: Faktorová analýza nezávislých agregátních proměnných

České znění otázek		Faktorové zátěže					
		1	2	3	4	5	6
1	<i>Je dané jednání vždy ospravedlnitelné? - rozvod (10 = Nikdy, 1 = Vždycky)</i>	0,758					
	<i>Je dané jednání vždy ospravedlnitelné? - sebevražda (10 = Nikdy, 1 = Vždycky)</i>	0,737					
	<i>Je dané jednání vždy ospravedlnitelné? - potrat (10 = Nikdy, 1 = Vždycky)</i>	0,729		0,285			
	<i>Je dané jednání vždy ospravedlnitelné? - příležitostný sex (10 = Nikdy, 1 = Vždycky)</i>	0,726					
	<i>Je dané jednání vždy ospravedlnitelné? - prostituce (10 = Nikdy, 1 = Vždycky)</i>	0,711					
	<i>Je dané jednání vždy ospravedlnitelné? - eutanázie (10 = Nikdy, 1 = Vždycky)</i>	0,706		0,241			
	<i>Je dané jednání vždy ospravedlnitelné? - homosexualita (10 = Nikdy, 1 = Vždycky)</i>	0,701					
	<i>Je dané jednání vždy ospravedlnitelné? - užívání lehkých drog (10 = Nikdy, 1 = Vždycky)</i>	0,604					
2	<i>Jakou máte důvěru ve státní správu? (4 = Velmi vysokou, 1 = Vůbec žádnou)</i>		0,754				
	<i>Jakou máte důvěru v parlament? (4 = Velmi vysokou, 1 = Vůbec žádnou)</i>		0,750				
	<i>Jakou máte důvěru v systém sociálního zabezpečení? (4 = Velmi vysokou, 1 = Vůbec žádnou)</i>		0,731				
	<i>Jakou máte důvěru v vládu? (4 = Velmi vysokou, 1 = Vůbec žádnou)</i>		0,688				
	<i>Jakou máte důvěru v soudní systém? (4 = Velmi vysokou, 1 = Vůbec žádnou)</i>		0,686				
	<i>Jakou máte důvěru v politické strany? (4 = Velmi vysokou, 1 = Vůbec žádnou)</i>		0,681				
	<i>Jakou máte důvěru ve zdravotní systém? (4 = Velmi vysokou, 1 = Vůbec žádnou)</i>		0,650				
	<i>Jakou máte důvěru v policii? (4 = Velmi vysokou, 1 = Vůbec žádnou)</i>		0,643				
<i>Jakou máte důvěru ve vzdělávací systém? (4 = Velmi vysokou, 1 = Vůbec žádnou)</i>		0,491	0,246				
3	<i>Jak často se modlíte mimo církevní obřady? (7 = Každý den, 1 = Nikdy)</i>	0,217		0,867			
	<i>Jak je důležitý Bůh ve vašem životě? (7 = Velmi důležitý, 1 = Vůbec ne důležitý)</i>	0,242		0,842			
	<i>Když nepočítáte svatby, pohřby a křtiny, jak asi často nyní navštívíte bohoslužby? (7 = Častěji než jednou týdně, 1 = Nikdy)</i>	0,237		0,841			
	<i>Jak je ve vašem životě důležité náboženství? (7 = Velmi důležité, 1 = Zcela nedůležité)</i>	0,274		0,817			
	<i>Jakou máte důvěru v církve? (7 = Velmi vysokou, 1 = Vůbec žádnou)</i>	0,260	0,274	0,729			
4	<i>Jak moc věříte lidem jiné národnosti? (4 = Zcela věřím, 1 = Vůbec nevěřím)</i>				0,831		
	<i>Jak moc věříte lidem jiného vyznání? (4 = Zcela věřím, 1 = Vůbec nevěřím)</i>				0,821		
	<i>Jak moc věříte lidem, s kterými jste se právě seznámili? (4 = Zcela věřím, 1 = Vůbec nevěřím)</i>				0,768		
	<i>Jak moc věříte lidem, které znáte osobně? (4 = Zcela věřím, 1 = Vůbec nevěřím)</i>				0,651		
	<i>Jak moc věříte lidem ve vašem sousedství? (4 = Zcela věřím, 1 = Vůbec nevěřím)</i>				0,615		
5	<i>Do jaké míry vám záleží na životních podmínkách nemocných a postižených? (5 = Velmi mnoho záleží, 1 = Vůbec nezáleží)</i>					0,889	
	<i>Do jaké míry vám záleží na životních podmínkách starých lidí? (5 = Velmi mnoho záleží, 1 = Vůbec nezáleží)</i>					0,870	
	<i>Do jaké míry vám záleží na životních podmínkách nezaměstnaných? (5 = Velmi mnoho záleží, 1 = Vůbec nezáleží)</i>					0,741	
6	<i>Jak blízký vám připadá váš kraj? (4 = Velice blízký, 1 = Vůbec ne blízký)</i>						0,864
	<i>Jak blízké vám připadá vaše město? (4 = Velice blízký, 1 = Vůbec ne blízký)</i>						0,833
	<i>Jak blízká vám připadá vaše země? (4 = Velice blízký, 1 = Vůbec ne blízký)</i>						0,719

Zdroj: EVS (2018); vlastní výpočty.

Pozn.: Škály otázek tvořících jednotlivé faktory byly sjednoceny (viz 4.2). Uvedeny jsou pouze faktorové zátěže větší než 0,2. Čísla 1–6 značí nezávislé agregátní proměnné vstupující do regrese: 1 = konzervatismus, 2 = důvěra v instituce, 3 = religiozita, 4 = mezilidská důvěra, 5 = empatie, 6 = patriotismus

4.4 Mnohonásobná lineární regrese

Z důvodu komplexnosti a provázanosti vztahů v sociálním světě se mnohonásobná lineární regrese jeví jako vhodná metoda pro zkoumání postojů a faktorů, které je ovlivňují. Pro sofistikovanější sociálněvědní analýzy je totiž nutno využít metod, které umožňují zahrnutí více nezávislých proměnných zkoumajících vliv na závislou proměnnou a vysvětlujících její rozptyl (Mareš, Rabušic, Soukup 2015). Jak píše Hasman a Divínová (2020), zohlednění prostorového kontextu je pro výzkum PKII důležité. Pro podchycení geografického aspektu vstoupily do analýzy jako dummy proměnné nejprve státy, a poté také regiony NUTS 2. Modely byly konstruovány pomocí metody Enter.

4.4.1 Předpoklady

Pro správný výpočet regresního modelu bylo nutné ověřit předpoklady uvedené například v knize Mareše, Rabušice a Soukupa (2015).

Zásadním předpokladem je normalita dat, která by díky centrální limitní větě v takto velkých souborech neměla působit problémy. Histogramy se významně nelišily od křivky normálního rozdělení, přičemž nedocházelo k existenci extrémně odlehlých hodnot. To bylo dáno zaprvé průměrováním většiny proměnných a zadruhé kvalitním výběrem respondentů ze strany EVS. Šikmost a špičatost se navíc u žádné z proměnných nevzdalovaly výrazně od nuly. Jak je uvedeno v sekcích 4.3.1 a 4.3.2, vhodný měřítkový charakter všech proměnných vstupujících do analýzy byl též splněn. Dalším předpokladem je absence multikolinearity. Nejvyšší hodnoty VIF v regresních modelech nepřesahovaly 2,5 a žádná z párových korelací nepřekročila 0,8, což dle Mareše, Rabušice a Soukupa (2015) implikuje neexistenci multikolinearity. Vztah mezi závislou proměnnou a nezávislými proměnnými byl dostatečně lineární a v datech se nevyskytovala výraznější heteroskedasticita.

5. Analýza negativních postojů ve V4

5.1 Negativní postoje ve V4

Z tabulky 4 vyplývá, že na desetistupňové škále (viz tabulka 2) dosahují nejnegativnějších postojů respondenti z Česka, těsně následováni Maďarskem a Slovenskem. Nejméně negativní postoje vykazují dotazovaní z Polska, a to s výrazným rozdílem 1,14 bodu oproti třetímu Slovensku. Toto zjištění odpovídá tvrzení Cichockiho a Jabkowskího (2019), kteří tvrdí, že Polsko má výrazněji pozitivnější PKII oproti zbytku V4. Prezentovaný výsledek však může být ovlivněn odlišným chápáním a překladem termínu „imigrant“ ve vybraných státech, nebo také nepřesným uchopením otázek v dotazníku (viz 3.3.3 Visegrádská čtyřka – Polsko).

Tabulka 4: Dekriptivní statistika PKI na úrovni států V4

Země	Průměr PKI*	Počet zahrnutých respondentů**
Česko	7,57	1775 (5)
Maďarsko	7,33	1479 (21)
Polsko	5,89	1336 (12)
Slovensko	7,03	1422 (6)

Zdroj: EVS (2018); vlastní zpracování.

* Průměr byl zaokrouhlen na dvě desetinná místa.

** V závorce je uveden počet chybějících hodnot.

5.2 Model 1: V4 jako celek

V prvním modelu vstupují do regresní analýzy státy V4 jako celek. ANOVA byla signifikantní na 1% hladině významnosti a přibližně 15 % variability PKI bylo vysvětleno deseti zvolenými ukazateli (tabulka 5).

Z modelu 1 vyplývá, že pro vysvětlení PKI na úrovni celé V4 byly vyjma věku všechny zahrnuté proměnné relevantní – statisticky významné na 1% hladině významnosti. Vliv věku

se oproti teorii, která předpokládá silný vliv na PKI (viz kapitola 2.8.1), jevil jako nesignifikantní ($p = 0,640$) a měl dokonce nejnižší beta koeficient. Největší relativní vliv na závisle proměnnou při kontrole ostatních proměnných měla podle modelu 1 *religiozita* (standardizovaný koeficient beta je $-0,199$, tedy čím vyšší míra religiozity, tím pozitivnější PKI). Postoje dále ovlivňovalo *vzdělání* ($-0,180$: čím vyšší dosažené vzdělání, tím pozitivnější PKI), *konzervatismus* ($0,154$: čím vyšší míra konzervatismu, tím negativnější PKI), *mezilidská důvěra* ($-0,149$: čím vyšší důvěra v lidi, tím pozitivnější PKI), a *velikost sídla* ($-0,101$: čím větší sídelní kategorie, tím pozitivnější PKI). Slabší vliv měla *empatie* ($-0,069$) a *patriotismus* ($0,067$). Ženy vykazovaly v tomto modelu mírně negativnější PKI ($0,052$). Důvěra v instituce působila v opačném směru na rozdíl od oproti teoretických předpokladů ($0,106$: čím vyšší důvěra v instituce, tím negativnější PKI).

5.3 Model 2: V4 jako celek s přidáním dummies za země

V druhém modelu byl prozkoumán vliv přidání národnosti respondentů na vztah mezi PKI a nezávislými proměnnými. Využito bylo takzvaných dummy proměnných, které dichotomicky rekódují respondenty majoritní populace podle země, ve které byli dotazováni. Jako referenční kategorie bylo vybráno Česko, z důvodu a) nejvíce negativního průměru PKI (viz tabulka 4) a b) autor sám pochází z Česka, a proto se jeví jako vhodné vztahovat výsledky právě k němu.

Při přidání prostorového aspektu na úrovni států se model 2 také jevil jako vhodný k použití ($p < 0,001$ v ANOVA) a vysvětloval 26,5 % rozptylu závislé proměnné, což je znatelně vyšší hodnota než u modelu 1. Výrazný nárůst koeficientu determinace tak poukazuje na důležitost kontextuálních efektů v jednotlivých státech V4.

Tabulka 5: Mnohonásobná regresní analýza pro celou V4 (modely 1 a 2)

Nezávisle proměnná	Standardizovaný koeficient beta (model 1)	Standardizovaný koeficient beta (model 2)
<i>Důvěra v Instituce</i>	0,106***	0,056***
<i>Konzervatismus</i>	0,154***	0,161***
<i>Mezilidská důvěra</i>	-0,149***	-0,196***
<i>Empatie</i>	-0,069***	-0,077***
<i>Religiozita</i>	-0,199***	0,043*
<i>Patriotismus</i>	0,067***	0,050***
<i>Věk</i>	-0,006	-0,053***
<i>Velikost sídla</i>	-0,101***	-0,053***
<i>Vzdělání</i>	-0,180***	-0,170***
<i>Pohlaví (žena = 1)</i>	0,052***	0,005***
V4 dummies		
<i>Maďarsko</i>		-0,072***
<i>Polsko</i>		-0,480***
<i>Slovensko</i>		-0,114***
R²	0,153	0,265

Zdroj: EVS (2018); vlastní výpočty. *p < 0,05; **p < 0,01; ***p < 0,001.

Pozn.: Referenční kategorie pro dummy proměnné bylo *Česko*.

Standardizovaný koeficient beta pro Polsko byl -0,480, což je zdaleka nejvyšší ze všech koeficientů v modelu. Při kontrole ostatních proměnných měla na PKI tedy největší vliv polská státní příslušnost – polská majoritní populace ve srovnání s českou populací je tedy v průměru pozitivnější k imigrantům o 2,197 bodu na desetistupňové škále, což můžeme vyčíst z hodnoty nestandardizovaného regresního koeficientu B (detailní výsledky regresí s kompletními výstupy včetně hodnot koeficientů B za všechny proměnné lze dodat po kontaktování autora práce). Jinými slovy, pokud by hypoteticky existovali dva lidé – Polák

a Čech – s jinak identickými charakteristikami (se stejnou hodnotou všech dalších nezávislých proměnných), polský respondent bude k imigrantům v průměru o pětinu méně negativní než Český. Z modelu rovněž vyplývá, že Češi jsou v průměru negativnější o necelý jeden bod oproti Slovákům ($B = -0,915$) a o necelou polovinu bodu ve srovnání Maďarům ($B = -0,447$), a to při kontrole všech dalších proměnných, tedy v hypotetické situaci, kdy jsou čeští, slovenští a maďarští respondenti jinak stejní v hodnotách ostatních zkoumaných faktorů a charakteristik. Důležitým zjištěním při pohledu na koeficienty byl růst hodnoty VIF, naznačující možnou multikolinearitu, u proměnné *religiozita* (2,002) a dummy *Polsko* (2,815), byť hodnoty byly pro model stále relativně uspokojivé (Mareš, Rabušic, Soukup 2015).¹³ *Religiozita* navíc oproti modelu 1 obrátila směr svého působení a její vliv se znatelně snížil (standardizovaný koeficient beta byl nově 0,043 oproti původnímu -0,199). Vyšší religiozita tedy tentokrát znamenala negativnější PKI, avšak tento vztah byl velmi slabý a signifikance navíc stoupla na 0,011. Z toho vyplývá, že vliv religiozity z modelu 1 se v modelu 2 zmenšil a pravděpodobně se promítnul do významu polského národního kontextu z modelu 2.

Dále v modelu 2 hrál mírně vyšší roli *Věk* (zvýšení bety z -0,006 na -0,053) a narozdíl od prvního modelu byl signifikantní (viz tabulka 5). *Pohlaví* naopak přestalo být statisticky významné ($p = 0,702$). Efekt důvěry v instituce a velikosti sídla klesl zhruba o polovinu. Zbytek proměnných zůstal signifikantní na 1% hladině významnosti a jejich vliv na PKI se změnil jen minimálně (srov. tabulka 5).

5.4 Model 3: separátní regrese a vliv regionů NUTS 2

V modelu 3 vstupovaly do analýzy regiony NUTS 2 v podobě dummy proměnných. Tabulka 6 ukazuje dohromady osm různých regresních analýz, čtyři z nich jsou separátní regrese za každou zemi V4 ukazující vliv nezávisle proměnných na PKI očištěný o prostorový

¹³ Pro srovnání – průměr sedmistupňového ukazatele *religiozity* byl zdaleka nejvyšší v Polsku (5,01), což odpovídá právě zvýšené multikolinearitě. Následovalo Slovensko (4,17), Maďarsko (3,51) a Česko (2,42).

regionální aspekt. Zbylé čtyři separátní regrese představují vliv regionální diferenciace na úrovni jednotek NUTS 2 v jednotlivých státech.

Při pohledu na tabulku 6 je zřejmé, že při vstupu dummy proměnných do modelů se u všech států zvýšilo množství vysvětleného rozptylu (R^2) závislé proměnné oproti separátním modelům bez dummies. Nejvíce vysvětleného rozptylu PKI při zahrnutí dummies mělo Maďarsko (25,7 %), dále Polsko (23,6 %), následováno Českem (14,5 %) a Slovenskem (10,1 %). Žádný z osmi modelů v tabulce 11 však neměl vyšší R^2 než model 2, který zahrnoval pouze národní kontexty. V případě Česka (R^2 u 3a pouze 0,137, u 3b 0,145) a obzvláště Slovenska (R^2 u 3g = 0,077 a u 3h = 0,101) regionální význam podle všeho nehraje tak důležitou roli jako ten národní (model 2). Toto by teoreticky mohlo být způsobeno nedostatečnou reprezentativností dat v rámci regionů; dále pak problematickým vymezením jednotek NUTS2. Rozdíly ve standardizovaných koeficientech beta mezi separátními modely bez regionálních dummies (3a, 3c, 3e, 3g) oproti modelům po přidání dummies (3b, 3d, 3f, 3h) byly pouze na úrovni druhého – a ve většině případů dokonce až třetího – desetinného místa. Z toho důvodu budou v dalším odstavci interpretovány hodnoty pouze po aplikaci dummy proměnných.

V každém ze států se vliv jednotlivých faktorů výrazně lišil a všechny proměnné, které měly nezanedbatelnou relativní důležitost pro vysvětlení PKI ($\beta > 0,1$), byly statisticky významné.

- V Česku měly na PKI výrazný vliv pouze *mezilidská důvěra* ($\beta = -0,196$), *vzdělání* ($-0,187$) a *konzervatismus* ($0,141$). *Empatie* působila, byť slabě, v opačném směru než ve zbytku V4.
- V Maďarsku hrály největší roli *konzervatismus* ($0,200$), *důvěra v instituce* ($0,203$), *vzdělání* ($0,175$) a *mezilidská důvěra* ($-0,129$). Oproti Česku a Slovensku zde hrála určitou roli i *empatie* ($-0,105$).
- V Polsku nejsilněji působila *mezilidská důvěra* ($-0,221$), *vzdělání* ($-0,188$) a *konzervatismus* ($0,141$). *Empatie* ($-0,108$) hrála podobnou roli jako v Maďarsku. *Religiozita* ($0,087$) měla v Polsku ze zemí V4 nejsilnější relativní vliv na PKI. Podobně jako v Maďarsku, i zde znamenala vyšší *důvěra v instituce* ($0,055$)

negativnější PKI. Oproti zbylým zemím byl navíc jako významný faktor potvrzen *věk* (-0,107), který zde působil v opačném směru, než předpokládá teorie. Starší respondenti měli v Polsku méně negativní PKI.

- Na Slovensku výrazněji působily pouze dva faktory: *mezilidská důvěra* (-0,179) a *důvěra v instituce* (-0,133). Výsledky za Slovensko naznačují možný problém s reprezentativností tamního vzorku respondentů, jelikož například *konzervatismus* a *vzdělání*, které se ve zbylých státech jeví jako silné faktory, zde podle regresních analýz působily na PKI pouze zanedbatelnou silou.

5.5 Shrnutí analýz

Model 1, ignorující prostorovou rozdílnost postojů, označil za nejsilnější prediktory PKI *religiozitu*, *vzdělání*, *konzervatismus*, *mezilidskou důvěru*, *důvěru v instituce* a *velikost sídla*. V modelu 2, zohledňujícím geografický aspekt na úrovni států, se projevila prvotní prostorová diferenciací postojů, detailněji dále zkoumaná v modelech 3a–h. Nejvýraznější změna po aplikaci „prostorových“ dummies nastala u *religiozity*. Zatímco v modelu 1 se jevila jako nejdůležitější faktor pro vysvětlení PKI na úrovni V4, při aplikaci dummies za státy (model 2) a poté i při separátních regresích (viz tabulka 6) se projevil její význam jen u Polska, navíc velmi slabě (3e a 3f). *Vzdělání*, *konzervatismus* i *mezilidská důvěra* si udržovaly konzistentně svůj význam v modelu 2 a ve všech separátních regresích kromě výše zmíněného Slovenska. Oproti tomu *důvěra v instituce* projevovala velkou nestabilitu, její hodnoty beta se významně lišily napříč všemi analýzami. Nejsilněji působila v separátních regresích Maďarska (3c) a Slovenska (3g), kde navíc dokonce působila v protichůdném směru (0,207 respektive -0,148). Podobný charakter, byť slabší vliv, měly i výsledky *důvěry v instituce* za Česko (3a; beta = -0,067) a Polsko (3e; beta = 0,069). Při omezeném rozsahu této práce je však tento jev s přihlédnutím k teorii pouze těžko vysvětlitelný. Role *velikosti sídla* byla při aplikaci prostorového aspektu marginalizována a u *pohlaví* byly koeficienty beta taktéž blízké nule, a tak z nich nelze tedy usuzovat.

Modely 3a až 3h nakonec prokázaly národní specifitu nejen u *religiozity* v Polsku (viz výše), ale i u *věku* (taktéž v Polsku). *Empatie* stoupla v porovnání s modely 1 a 2 u Maďarska a Polska. Proměnné *patriotismus* a *pohlaví* měly ve všech modelech, obzvláště v těch

detailnějších, velmi malé koeficienty beta a zdá se, že na PKI na základě analýz dat z roku 2017 nehrají roli. V Česku, Maďarsku a Polsku byly téměř všechny zkoumané regiony NUTS 2, v porovnání s těmi metropolitními, v postojích v průměru negativnější (v několika případech byla beta záporná, ale zanedbatelná). Naprostá většina regionů však dosahovala nízkých hodnot beta. Na Slovensku zapříčinilo zahrnutí dummy proměnných opačný jev. *Západné, Středné i Východné Slovensko* vykazovaly výrazně méně negativní PKI než referenční *Bratislava* (3h). To může být zapříčiněno nejspíš špatným sběrem dat, což v této práci nebylo možné ověřit.

Pro porovnání je důležité zmínit, že zdaleka největší vliv v předkládaných analýzách měl národní kontext Polska v modelu 2. Jeho standardizovaný koeficient beta činil -0,480, což byl více než dvojnásobek i těch nejsilnějších prediktorů.

Tabulka 6: Mnohonásobná regresní analýza; separátní analýzy s využitím regionálních dummies (modely 3a–3h)

Nezávislé proměnné	Česko		Maďarsko		Polsko		Slovensko	
	3a (bez dummies)	3b (s dummies)	3c (s dummies)	3d (bez dummies)	3e (s dummies)	3f (bez dummies)	3g (s dummies)	3h (bez dummies)
<i>Důvěra v instituce</i>	-0,067	-0,070	0,207***	0,203***	0,069***	0,055***	-0,148**	-0,133**
<i>Konzervatismus</i>	0,146***	0,141***	0,214***	0,200***	0,147***	0,141***	0,082	0,088
<i>Mezilidská důvěra</i>	-0,201***	-0,196***	-0,148***	-0,129***	-0,223***	-0,221***	-0,178***	-0,179***
<i>Empatie</i>	0,041	0,044	-0,105**	-0,105**	-0,107***	-0,108***	-0,059	-0,067
<i>Religiozita</i>	-0,058	-0,058	0,05	0,048	0,088***	0,087***	-0,035	-0,051
<i>Patriotismus</i>	0,061	0,060	0,049	0,060	0,027	0,028	0,070	0,066
<i>Věk</i>	0,046	0,044	-0,012	-0,007	-0,109***	-0,107***	0,062	0,063
<i>Velikost sídla</i>	-0,068	-0,037	-0,046	0,021	-0,051**	-0,038*	0,022	-0,051
<i>Vzdělání</i>	-0,196***	-0,187***	-0,172***	-0,175***	-0,184***	-0,188***	-0,062	-0,051
<i>Pohlaví</i>	0,017	0,016	-0,017	-0,017	0,002	0,007	-0,010	-0,004
Regiony NUTS 2	Střední Čechy	0,015	Pest	0,059	Mazowiecki regionalny	0,014	Západné Slovensko	-0,234**
	Jihozápad	0,078	Közép-Dunántúl	0,071	Małopolskie	0,014	Středné Slovensko	-0,229**
	Severozápad	0,062	Nyugat-Dunántúl	0,041	Śląskie	0,027	Východné Slovensko	-0,167*
	Severovýchod	0,100	Dél-Dunántúl	0,071	Wielkopolskie	0,028		
	Jihovýchod	0,024	Észak-Magyarország	0,137**	Zachodniopomorskie	0,022		
	Střední Morava	0,077	Észak-Alföld	0,129**	Lubuskie	-0,009		
	Moravskoslezsko	0,069	Dél-Alföld	0,005	Dolnośląskie	-0,038		
					Opolskie	-0,012		
					Kujawsko-pomorskie	-0,030		
					Warmińsko-mazurskie	0,000		
					Pomorskie	-0,044		
					Łódzkie	0,034		
					Świętokrzyskie	0,028		
					Lubelskie	0,040		
				Podkarpackie	0,005			
				Podlaskie	0,066**			
R²	0,137	0,145	0,238	0,257	0,222	0,236	0,077	0,101

Zdroj: EVS (2018); vlastní výpočty. *p < 0,05; **p < 0,01; ***p < 0,001.

Pozn.: Referenční kategorie pro regionální dummies jsou: Praha (Česko), Budapešť (Maďarsko), Varšavský kraj (Polsko) a Bratislavský kraj (Slovensko).

6. Závěr

Migrační „krize“ z let 2015 a 2016 hrála ve veřejném diskurzu zemí V4 významnou roli. Ve všech čtyřech státech se výrazně promítla do politiky a stala se ústředním tématem stojícím za vzestupem radikálně pravicových a populistických stran (Stojarová 2017). Hlavním cílem této práce bylo prozkoumat vliv faktorů, které hrály roli ve formování negativních postojů v zemích V4: Česku, Maďarsku, Polsku a na Slovensku. Primárním zdrojem dat byl Evropský výzkum hodnot, konkrétně jeho pátá vlna z podzimu roku 2017.

Tato práce si kladla tři výzkumné otázky:

1. *Jaké faktory ovlivňují postoje k imigrantům v zemích V4?*
2. *Liší se význam konkrétních faktorů mezi zeměmi V4?*
3. *Dochází k regionálním odlišnostem v úrovni postojů k imigrantům uvnitř zkoumaných zemí?*

1. Při zkoumání PKI na úrovni V4 se projevíly jako významné faktory *mezilidská důvěra*, *vzdělání* a *konzervatismus*. Přestože v modelu 1 vycházela významně i *religiozita*, následující analýzy naznačují, že se její vliv fakticky promítnul do polské národní příslušnosti. V detailnějších analýzách ztratila *religiozita* svůj relativní vliv na postoje téměř úplně. Role národního kontextu se také prokázala v případě Polska, které mělo při kontrole ostatních proměnných výrazně méně negativní PKI. Ve zkoumaných zemích se však neprojevíly výraznější rozdíly v postojích mezi metropolitními a nemetropolitními regiony NUTS 2.

2. Význam konkrétních faktorů se v jednotlivých zemích lišil, nejvíce tomu tak bylo u *důvěry v instituce*, kde dokonce docházelo k protichůdnému působení této proměnné na úrovni států. Význam *konzervatismu* a *vzdělání* nebyl, oproti zbytku V4, výrazný u Slovenska. Vliv *religiozity* a *věku* byl například, byť minimálně, znatelný pouze v případě Polska.

3. V Česku, Maďarsku a Polsku se vyskytl znatelný trend, kdy respondenti z hlavních měst měli v průměru méně negativní PKI než u ostatních regionů. Na Slovensku byl tento vztah opačný, ale nejspíše zapříčiněný nedostatečnou reprezentativností dat.

Z první výzkumné otázky dále pramenilo devět hypotéz, které byly zkoumány pomocí mnohonásobné lineární regrese.

Hypotéza 1 (*patriotismus nebude mít vliv na postoje k imigrantům*) byla potvrzena. *Patriotismus*, v práci nepřímě zastupující teorii sociální identity, nehrál v žádném z modelů výraznou roli. Tento výsledek zdůrazňuje důležitost rozlišování mezi „šovinistickým“ nacionalismem, který podle teorie přispívá k negativním PKI, a patriotismem, jenž představuje pouze emocionální vztah národu (a jeho vliv na postoje nebyl teorií doposud dostatečně robustně prokázán).

Hypotéza 2 (*respondenti, kteří vykazují vyšší míru religiozity, budou mít negativnější postoje k imigrantům*) nebyla potvrzena. Naopak hrála v případě Polska opačnou (ovšem malou) roli, než doposud prokázal empirický výzkum. U *religiozity* byla potvrzena teze Stormové (2017), že vztah mezi náboženstvím a PKI je regionálně specifický. Jak již bylo výše zmíněno, *religiozita* v modelu 1 nejspíš pouze „zastoupila“ polskou národní příslušnost. Zatímco zprvu se jevila jako významný faktor, po přidání dummies její význam výrazně klesl.

Hypotéza 3 (*respondenti, kteří vykazují vyšší míru konzervatismu, budou mít negativnější postoje k imigrantům*) byla částečně potvrzena. *Konzervatismus* hrál výraznou roli ve vysvětlování negativních PKI, jak předpokládají například Davidov a Meuleman (2012), ve všech modelech kromě separátních regresí za Slovensko.

Hypotéza 4 (*respondenti, kteří vykazují nižší míru mezilidské důvěry, budou mít negativnější postoje k imigrantům*) byla potvrzena. Ve všech prezentovaných modelech hrála *mezilidská důvěra* výraznou roli na PKI. Jedinci s vysokou mírou mezilidské důvěry měli ve všech modelech významně méně negativní postoje. Navíc, pokud by platilo, že lidé, kteří častěji přichází do kontaktu s jedinci z vnějších skupin, mají tendenci obecně důvěřovat jiným lidem (Schmid a kol. 2014), může to implikovat možné propojení mezilidské důvěry s meziskupinovým kontaktem, což by nepřímě potvrdilo význam kontaktní hypotézy.

Hypotéza 5 (respondenti, kteří vykazují nižší míru důvěry v instituce, budou mít negativnější postoje k imigrantům) nebyla potvrzena. *Důvěra v instituce* hrála v zemích protichůdné role ve svém vztahu k PKI.

Hypotéza 6 (respondenti, kteří vykazují nižší míru empatie, budou mít negativnější postoje k imigrantům) nebyla prokázána. Vliv *empatie* na tolerantnější PKI se prokázal pouze v Polsku a Maďarsku, v Česku a na Slovensku byl vztah slabý.

Hypotéza 7 (starší respondenti budou mít negativnější postoje k imigrantům) nebyla prokázána. V Česku, Maďarsku a na Slovensku byl vliv *věku* nízký a v Polsku působil dokonce v opačném směru, než předpokládá teorie. Zjištění tedy neodpovídají dosavadním empirickým výzkumům, které opakovaně potvrdily *věk* jako silný prediktor PKI (Mayda 2006; Heath, Richards 2016), avšak jeho význam byl zřejmý pouze u Polska (3f), kde však navíc vyšší věk znamenal pozitivnější PKI, což je v rozporu s dosavadní teorií (viz 2.8.1).

Hypotéza 8 (respondenti z větších sídel budou mít pozitivnější postoje k imigrantům) nebyla prokázána. Vliv *velikosti sídla* byl nízký. Předpoklad, že ve větších sídlech budou jedinci přívětivější vůči imigrantům, byl však částečně potvrzen aplikací regionálních dummies, které byly srovnávány s metropolitními oblastmi jednotlivých států. Většina z těchto regionů měla v porovnání s hlavním městem mírně negativnější PKI, což může mimo jiné do jisté míry potvrzovat kontaktní hypotézu. Jak tvrdí Schiller a Çağlar (2009), migranti se koncentrují převážně v metropolitních oblastech, což zvyšuje míru kontaktu mezi oběma skupinami a podle kontaktní hypotézy zlepšuje jejich vztahy (viz 2.5).

Hypotéza 9 (respondenti s vyšším dosaženým vzděláním budou mít pozitivnější postoje k imigrantům) byla částečně prokázána. V Polsku, Česku i Maďarsku bylo nejvyšší dosažené *vzdělání* jedním z nejsilnějších prediktorů PKI. Na Slovensku byl jeho vliv sice nevýznamný.

Pro důkladnější studium postojů k imigraci a imigrantům a pro porozumění jejich prostorovým (národním, regionálním) specifickým by bylo zapotřebí aplikovat výzkum na širší spektrum států, který by obsahoval dostatek reprezentativních dat. Nabízí se například statistické srovnání faktorů ovlivňujících PKI mezi „východem“ a „západem“, které však rozsah této práce neumožňoval. Kromě nejisté spolehlivosti části datového souboru (viz

problematické Slovensko), která ztěžuje interpretaci výsledků, je nedostatkem této práce také nemožnost zkoumání vlivu meziskupinového kontaktu. Ten, jak je známo dle mnoha studií, zlepšuje postoje k různým vnějším skupinám, a mohl by tak změnit minimálně část výsledků analýz v této práci.

Dalším nedostatkem se jeví také jednorozměrnost operacionalizace závislé proměnné. Ta je sice svým charakterem kompozitní, přesto ve své podstatě postrádá dimenzi postojů k imigraci jako fenoménu a také zastírá rozdělení postojů ke specifickým skupinám migrantů. To je však dáno charakterem dotazníků EVS, které obsahují otázky pouze na obecné postoje k přistěhovalcům, a nedokáží tak plně podchytit danou problematiku. Pro lepší interpretaci faktorů ovlivňujících postoje k imigraci a imigrantům, a také pro lepší konceptualizaci sociálně psychologických nezávislých proměnných, by byl třeba výzkum veřejného mínění zaměřený přímo na toto téma, který by „vyplnil mezery“ u všech již existujících šetření (třeba právě otázkami na skupinový kontakt), a byl by zároveň reprezentativní na úrovni menších regionů, například NUTS 3.

V časech vzniku této analýzy, kdy třetina světové populace je zatížena restrikcemi a opatřeními proti šíření COVID-19 (OSN 2020; Kaplan, Frias, McFall-Johnsen 2020), označil generální tajemník OSN Antonio Guterres koronavirus za největší ekonomickou hrozbu od dob druhé světové války, která bude mít následky napříč všemi sektory (Epstein 2020). Podle speciální zprávy OSN ke koronaviru (OSN 2020) uvalila nákaza svět do větší recese, než byla ta v letech 2007/2008. Existují obavy, že tato „koronavirová krize“ zapříčiní historicky největší světovou nezaměstnanost. Virus podle OSN zasáhl nebo do budoucna ohrozí převážně nejslabší segmenty populace: ženy, děti, staré lidi a také například ty, kteří nejsou chráněni pracovními smlouvami, jako různé sezónní pracovníky a brigádníky – často z řad migrantů (Hazans 2011). Kvůli zavřeným hranicím se s kritickým nedostatkem sezónní pracovní síly potýká mimo jiné potravinářský sektor, který je v EU běžně závislý na sezónní pracovní síle pocházející ze zahraničí.¹⁴ Té se Evropská Komise (2020) kvůli hrozícím ztrátám úrody snaží vyjednat stejný status jako jiným nezbytným pracovníkům.

¹⁴ Viz <https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/covid-19-measures-could-cause-devastating-labour-shortage-in-eu-farming/>.

Podle Barnettové a Walkerové (2008) hrála migrace v šíření nakažlivých chorob zásadní roli již od antiky. Biblické nákazy, španělská chřipka, neštovice v Mexiku, SARS, pandemie AIDS či šíření meningitidy během poutě do Mekky – to vše přisuzují autoři migraci a přesunům populace v důsledku politických konfliktů. Pro mnohé politiky je tedy lehké najít v migrantech „obětního beránka“ a svalit na něj vinu za šíření COVID-19. Současným případem je Donald Trump, prezident Spojených států, který uvalil dočasný zákaz na imigraci (Smith 2020). Právě tato zjednodušující a stereotypizující politická prohlášení a kroky mohou mít za následek vzestup protekcionismu a k migraci odmítavých postojů v populaci. Již v době vzniku této práce bylo v souvislosti s koronavirem zaznamenáno mnoho případů asistických a xenofobních postojů a činů s jasným protiimigračním podtextem.¹⁵

Otázkou však zůstává, jak se změní postoje majoritních populací vůči (i)migraci v době po koronavirové pandemii. Geddes a Dennison (2020) jsou toho názoru, že následkem vypořádávání se s onemocněním COVID-19 může dojít k poklesu preferencí pro radikálně pravicové strany. Připouští sice, že na teoretické rovině může pandemie u mnoha lidí spustit psychologickou reakci, která bude spojena s negativními PKII. Někteří, podle autorů, budou na krizi reagovat větší loajalitou vůči autoritám a oddaností ke své vnitřní skupině, a zároveň budou více dbát na její bezpečnost. Autoři však zároveň tvrdí, že globální pandemie na evropské úrovni poukázala na důležitou roli, kterou představují migranti pro evropské ekonomiky. Občané v mnoha zemích uzavřených kvůli koronaviru jsou denně ze zpráv informováni o nezbytnosti zahraničních pracovníků ať už jde o zdravotnictví, základní služby nebo zmiňované zemědělství.¹⁶ Autoři dále předpovídají, že v reakci na koronavirovou krizi budou v politickém diskurzu dominovat ekonomická témata a téma masové migrace, které bylo jednou z příčin vzestupu radikální pravice, bude upozaděno. Pokud tedy extremistické strany nebudou reagovat na tuto situaci změnou své rétoriky a nenabídnou smysluplná řešení pro zmírnění přicházející krize, dá se podle autorů do budoucna očekávat jejich marginalizace v politickém spektru. Vzhledem k bezprecedentnímu charakteru pandemie v moderních dobách a kvůli zatím nedostatečnému

¹⁵ Viz <https://www.hrw.org/news/2020/05/12/covid-19-fueling-anti-asian-racism-and-xenophobia-worldwide>.

¹⁶ Viz <https://ec.europa.eu/jrc/en/news/crucial-contribution-migrant-workers-europes-coronavirus-response>.

výzkumu na toto téma je však těžké předpovídat, jaký dopad bude koronavirus na postoje k imigraci a imigrantům v různých regionech Evropy mít. Nutno také dodat, že Geddes a Dennison (2020) píše svůj názor ze „západoevropského pohledu“. Avšak, jak bylo v této práci argumentováno, PKII následují v různých regionech EU různé trajektorie a faktory, které mají význam v určitých kontextech, jinde nemusí být významné, což činí jakékoliv předpovědi ještě obtížnější.

Literatura a zdroje dat

ABEYWICKRAMA, R. S., CRONE, D. L., LAHAM, S.M. (2018): Immigration and Receiving Communities: The Utility of Threats and Emotions in Predicting Action Tendencies toward Refugees, Asylum-Seekers and Economic Migrants. *Journal of Social Issues*, 74, 4, 756–773.

ALHO, J.M. (2008): Migration, fertility, and aging in stable populations. *Demography* 45, 3, 641–650.

ALKHOPER, T. D. (2018): Socio-psychological reactions in the EU to immigration: from regaining ontological security to desecuritisation. *European Security*, 27, 3, 314–335.

ALLPORT, G. W. (1954): *The Nature of Prejudice*. Cambridge, Perseus Books.

AUBÉ, B., RIC, F. (2019): The Sociofunctional Model of Prejudice: Questioning the Role of Emotions in the Threat-Behavior Link. *International Review of Social Psychology*, 32, 1, 1–15.

ÁGOSTON, G. (2015): The Ottoman Empire and Europe. In: Scott, H. (ed.): *The Oxford handbook of early modern European history*. Oxford University Press, Oxford, 612–637.

BARTA, J., TÓTH, F. M. (2016): Online Media Coverage of Humanitarian Organizations and Grassroots Groups During the Migration Crisis in Hungary. In: Simonovits, B., Bernát, A. (eds.): *The Social Aspects of the 2015 Migration Crisis in Hungary*. TÁRKI Social Research Institute, Budapest, 120–137.

BAUEROVÁ, H. (2018): Migration Policy of the V4 in the Context of Migration Crisis. *Politics in Central Europe*, 14, 2, 99–120.

BARNETT, E. D., WALKER, P. F (2008): Role of immigrants and migrants in emerging infectious diseases. *Medical Clinics of North America*, 92, 6, 1447–1458.

BENDL, T., BOŘIL, V., SUCHÁNEK, J. (2020): Populismus, migrace a virtuální svět. *Geografické rozhledy*, 29, 5, přijato k tisku.

BLALOCK JR., H. M. (1967): *Toward a Theory of Minority-group Relations*. Capricorn Books, New York.

BLUMER, H. (1958): Race Prejudice as a Sense Group Position. *The Pacific Sociological Review*, 1, 1, 3–7.

BOBO, L. (1988): Group Conflict , Prejudice, and the Paradox of Contemporary Racial Attitudes. In: Katz, P.A., Taylor, D. A. (eds.): *Eliminating Racism: Profiles in Controversy*. Springer, New York, 85–114.

BOSWELL, C. (2005): *Migration in Europe*. A paper for the Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration. Migration Research Group Hamburg Institute of International Economics.

BREWER, M. B. (1979): In-group bias in the minimal intergroup situation: A cognitive–motivational analysis. *Psychological Bulletin*, 86, 2, 307–324.

BROWN, R., WADE, G. (1987): Superordinate goals and intergroup behaviour: The effect of role ambiguity and status on intergroup attitudes and task performance. *European Journal of Social Psychology*, 17, 2, 131–142.

BRUNEAU, E., KTEILY, N., LAUSTSEN, L. (2018): The unique effects of blatant dehumanization on attitudes and behavior towards Muslim refugees during the European ‘refugee crisis’ across four countries. *European Journal of Social Psychology*, 48, 5, 645–662.

CAMBRIDGE DICTIONARY (2020): Conservatism. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/conservatism> (cit. 30. 4. 2020).

CAVAILLE, C., MARSHALL, J. (2019): Education and Anti-Immigration Attitudes: Evidence from Compulsory Reforms across Western Europe. *American Political Science Review*, 113, 1, 254–263.

CVVM (2017): Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků a kvótám na jejich přerozdělování, říjen 2017. Tisková zpráva. https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4468/f9/pm171214.pdf (cit. 2. 5. 2020).

CEOBANU, A. M., ESCANDELL, X. (2010): Comparative Analyses of Public Attitudes Toward Immigrants and Immigration Using Multinational Survey Data: A Review of Theories and Research. *Annual Review of Sociology*, 36, 1, 309–328.

CIENSKI, J. (2015): Migrants carry ‘parasites and protozoa,’ warns Polish opposition leader. <https://www.politico.eu/article/migrants-asylum-poland-kaczynski-election/> (cit. 28. 4. 2020).

CHICHOCKI, P., JABKOWSKI, P. (2019): Immigration Attitudes in the Wake of the 2015 Migration Crisis in the Visegrád Group Countries: Comparative insights of ESS7 and ESS8. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 5, 1, 27–47.

CHRIST, O., SCHMID, K., LOLLIOT, S., SWART, H., STOLLE, D., TAUSCH, N., AL RAMIAH, A., WAGNER, U., VERTOVEC, S., HEWSTONE, M. (2014): Contextual effect of positive intergroup contact on outgroup prejudice. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111, 11, 3996–4000.

CITRIN, J., SIDES, J. (2008): Immigration and the Imagined Community in Europe and the United States. *Political Studies*, 56, 1, 33–56.

COTTRELL, C. A., NEUBERG, S. L. (2005): Different Emotional Reactions to Different Groups: A Sociofunctional Threat-Based Approach to „Prejudice“. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 5, 770–789.

CRAWLEY, H. (2016): Managing the Unmanageable? Understanding Europe’s Response to the Migration ‘Crisis’. *Human Geography*, 9, 2, 13–23.

ČT24 (2016): Slováci do parlamentu dostali i krajní pravici. Kdo je Marian Kotleba a kdo jeho voliči? <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1715854-volby-na-slovensku-se-ztratou-vyhral-ficuv-smer-do-parlamentu-jde-i-radikal-kotleba> (cit. 28. 4. 2020).

DAVIDOV, E., MEULEMAN, B. (2012): Explaining Attitudes Towards Immigration Policies in European Countries: The Role of Human Values. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38, 5, 757–775.

DELHEY, J., NEWTON, K. (2005): Predicting Cross-National Levels of Social Trust: Global Pattern or Nordic Exceptionalism?. *European Sociological Review*, 21, 4, 311–327.

DENÍK (2015): „Chráníme Slovensko“. Směr změnil slogan a získává voliče. https://www.denik.cz/ze_sveta/chranime-slovensko-smer-zmenil-slogan-a-ziskava-volice-20151022.html (cit. 28. 4. 2020).

DESLANDES, CH., ANDERSON, J. R. (2019): Religion and Prejudice Toward Immigrants and Refugees: A Meta-Analytic Review. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 29, 2, 128–145.

DRAGOSTINOVA, T. (2016): Refugees or Immigrants? The Migration Crisis in Europe in Historical Perspective. *Origins*, 9, 4.

EAGLY, A. H., CHAIKEN, S. (1993): *The psychology of attitudes*. Fort Worth, TX: Harcourt, Brace, Jovanovich.

EPSTEIN, K. (2020): UN secretary general called the coronavirus 'the most challenging crisis we have faced since the Second World War'. <https://www.businessinsider.com/coronavirus-biggest-global-threat-since-wwii-un-chief-2020-4> (cit. 20.4. 2020).

ESSES, V. M., DOVIDIO, J. F., SEMENYA, A. H., JACKSON, L. M. (2005): Attitudes toward immigrants and immigration: The role of national and international identity. In: Abrams, D. a kol.: *The social psychology of inclusion and exclusion*. Psychology Press, New York, 317–337.

EUROPEAN COUNCIL (2016): EU Turkey Statement, 18. March 2016. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/> (cit. 7.4. 2020).

EVROPSKÁ KOMISE (2016): Standard Eurobarometer 86. Report. https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2137_86_2_STD86_ENG (cit. 2. 5. 2020).

EVROPSKÁ KOMISE (2020): Coronavirus: Commission presents practical guidance to ensure continuous flow of goods across EU via green lanes. Tisková zpráva. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_510 (cit. 5. 5. 2020).

EUROSTAT (2016): Asylum in the EU Member States. Record number of over 1.2 million first time asylum seekers registered in 2015. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995/521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf/790eba01-381c-4163-bcd2-a54959b99ed6> (cit. 27. 4. 2020).

EVS (2018): European Values Study 2017: Integrated Dataset (EVS 2017). GESIS Data Archive, Cologne (cit. 30.4. 2020).

FETZER, J. S. (2000): Public Attitudes Toward Immigration in the United States, France, and Germany. Cambridge University Press, London.

FETZER, J. S. (2012): Public Opinion and Populism. In: Rosenblum, M. R., Tichenor, D. J. (eds.): Oxford Handbook of the Politics of International Migration. Oxford University Press, London, 301–323.

FREITAG, M., BÜHLMANN, M. (2009): Crafting trust: The role of political institutions in a comparative perspective. *Comparative Political Studies*, 42, 12, 1537–1566.

FUKUYAMA, F. (1995): *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. Free Press, New York.

GEDDES, A., DENNISON, J. (2020): Why coronavirus is likely to be bad news for Europe's radical right. <https://www.euractiv.com/section/future-eu/opinion/why-coronavirus-is-likely-to-be-bad-news-for-europes-radical-right/> (cit. 14. 5. 2020).

GEORGIU, M., ZABOROWSKI R. (2017): Media coverage of the „refugee crisis“: A cross-European perspective. Council of Europe report.

GIJSBERTS, M., HAGENDOORN, L. (2017): *Nationalism and exclusion of migrants: Cross-national comparisons*. Taylor & Francis.

GORODZEISKY, A., SEMYONOV, M. (2009): Terms of exclusion: public views towards admission and allocation of rights to immigrants in European countries. *Ethnic and Racial Studies*, 32, 3, 401–423.

GREENBERG, J., LANDAU, M. J., KOSLOFF, S., SOENKE, M., SOLOMON, S. (2019): How Our Means for Feeling Transcendent of Death Foster Prejudice, Stereotyping and Intergroup Conflict. In: Nelson, T. D. (ed.): Handbook of Prejudice and Discrimination. Psychology Press, New York, 107–148.

HAINMUELLER, J., HISCOX, M. J. (2007): Educated Preferences: Explaining Attitudes Toward Immigration in Europe. *International Organization*, 61, 2, 399–442.

HAINMUELLER, J., HISCOX, M. J. (2010): Attitudes Toward Highly Skilled and Low-Skilled Immigration: Evidence from a Survey Experiment. *American Political Science Review*, 104, 1, 61–84.

HAINMUELLER, J., HOPKINS, D. J. (2014): Public Attitudes toward Immigration. Discussion Paper Series. Centre for Research and Analysis of Migration, London.

HALAPUU, V., PAAS, T., TAMMARU, T., SCHÜTZ, A. (2013): Is institutional trust related to pro-immigrant attitudes? A pan-European evidence. *Eurasian Geography and Economics*, 54, 5–6, 572–593.

HALSALL, G. (2007): *Barbarian Migrations and the Roman West*, 376–568. Cambridge University Press, New York.

HASMAN, J., DIVÍNOVÁ, P. (2020): Regionální rozdíly ve vnímání mezinárodní migrace studenty středních škol a jejich podmiňující faktory. *Sociologický časopis*, 56, 1, 57–83.

HAZANS, M. (2011): *Informal Workers across Europe: Evidence from 30 Countries*. Discussion Paper Series. The Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn.

HEATH, A., RICHARDS, L. (2016): Attitudes towards Immigration and their Antecedents: Top Results from Round 7 of the European Social Survey. European Social Survey ERIC, London.

HEATH, A., RICHARDS, L. (2019): How do Europeans differ in their attitudes to immigration? : Findings from the European Social Survey 2002/03 - 2016/17. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 222. OECD Publishing, Paris.

HERREROS, F., CRIADO, H. (2009): Social Trust, Social Capital and Perceptions of Immigration. *Political Studies*, 57, 2, 337–355.

IROZHLAS (2019): Nejvyšší soud zamítl Baldovo dovolání. Důchodce, který kácel stromy na železnici, si odsedí čtyři roky. https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/jaromir-balda-nejvyssi-soud-teroristicky-utok_1912181231_pj (cit. 5. 5. 2020).

KALLIUS, A., MONTERESCU, D., RAJARAM, P. K. (2016): Immobilizing Mobility: Border ethnography, illiberal democracy, and the politics of „refugee crisis“ in Hungary. *Journal of the American Ethnological Society*, 43, 1, 25–37.

KAPLAN, J., FRIAS, L., MCFALL-JOHNSEN, M. (2020): A third of the global population is on coronavirus lockdown — here's our constantly updated list of countries locking down and opening up. <https://www.businessinsider.com/countries-on-lockdown-coronavirus-italy-2020-3> (cit. 20. 4. 2020).

KAZHARSKI, A. (2018): The end of ‘Central Europe’? The rise of the radical right and the contestation of identities in Slovakia and the Visegrad Four. *Geopolitics*, 23, 4, 754–780.

KOSTERMAN, R., FESHBACH, S. (1989): Toward a Measure of Patriotic and Nationalistic Attitudes. *Political Psychology*, 10, 2, 257–274.

KÓCZÉ, A., RÖVID, M. (2017): Roma and the politics of double discourse in contemporary Europe, *Identities*, 24, 6, 684–700.

KÓCZÉ, A., RÖVID, M. (2019): The Europeanisation of Racial Neoliberalism: The Case of „Roma“ and „Refugees“. In: Goméz, I. C., End, M.: *Dimensions of Antigypsyism in Europe*, European Network Against Racism (ENAR) and the Central Council of German Sinti and Roma, Brussels, 107–123.

KORANYI, B. (2015): Hungary passes new laws to stem inflow of migrants. Reuters, <https://in.reuters.com/article/europe-migrants-hungary-laws/hungary-passes-new-laws-to-stem-inflow-of-migrants-idINKCN0R41AE20150904> (cit. 5. 4. 2020).

KROTKÝ, J. (2017): Zvládlo Česko „apokalypsu“? Jak obstála média v době migrační krize. <https://hlidacipes.org/zvladlo-cesko-apokalypsu-jak-obstala-media-v-dobe-migracni-krize/> (cit. 5. 5. 2020).

KRZYZANOWSKI, M., TRIANDAFYLLIDOU, A., WODAK, R. (2018): The Mediatization and the Politicization of the „Refugee Crisis“ in Europe. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 16, 1-2, 1–14.

KUDRNÁČ, A. (2017): Gender differences among Czech youths in prejudice towards minorities. *Journal of Youth Studies*, 20, 5, 583–604.

KUŠNIRÁKOVÁ, T. ČIŽINSKÝ, P. (2011): Dvacet let české migrační politiky: Liberální, restriktivní, anebo ještě jiná. *Geografie*, 116, 4, 497–517.

O'DOHERTY, K., LECOUTEUR, A. (2007): „Asylum seekers“, „boat people“ and „illegal immigrants“: Social categorisation in the media. *Australian journal of psychology*, 59, 1, 1–12.

JASKULOWSKI, K. (2019): *The Everyday Politics of Migration Crisis in Poland: Between Nationalism, Fear and Empathy*. Springer, Cham.

JONES, F. L. (2000): Diversities of national identity in a multicultural society: The Australian case. *National Identities*, 2, 2, 175–186.

JOST, J. T., NAPIER, J. L. (2008): The Antidemocratic Personality Revisited: A Cross-National Investigation of Working-Class Authoritarianism. *Journal of Social Issues*, 64, 3, 595–617.

LANDMANN, H., GASCHLER, R., ROHMANN, A. (2019): What is threatening about refugees? Identifying different types of threat and their association with emotional responses and attitudes towards refugee migration. *European Journal of Social Psychology*, 49, 7, 1401–1420.

LEMBERG-PEDERSEN, M. (2018): Security, industry and migration in European border control. In: Weinar, A., Bonjour, S., Zhyznomirska, L. (eds.): *The Routledge Handbook of the Politics of Migration in Europe*. Routledge 2018, 239–251.

LIVI BACCI, M. (1994): „Us“ and „them“. European and North American attitudes to immigration. *Politique étrangère*, 59, 3, 661–670.

MAGNUM, M., BLOCK, R. J. (2018): Social Identity Theory and Public Opinion towards Immigration. *Social Sciences*, 7, 3, 41.

MAREŠ, P., RABUŠIC, L., SOUKUP, P. (2015): Analýza sociálněvědních dat (nejen) v SPSS. Masarykova univerzita, Brno.

MAROZZI, M. (2015): Construction, Robustness Assessment and Application of an Index of Perceived Level of Socio-economic Threat from Immigrants: A Study of 47 European Countries and Regions. *Social Indicators Research*, 128, 413–437.

MAYDA, A. M. (2006): Who is against Immigration? A Cross-Country Investigation of Individual Attitudes toward Immigrants. *The Review of Economics and Statistics*, 88, 3, 510–530.

MCCOMBS, M. (2018): Setting the agenda: Mass media and public opinion. Polity Press, Cambridge.

MCDONALD, M. M., NAVARRETE, C. D., SIDANIUS, J. (2011): Developing a theory of gendered prejudice. In: Kramer, L. M., Leonardelli, G. J., Livingstone R. W (eds.): *Social cognition, social identity, and intergroup relations: A Festschrift in honor of Marilynn B. Brewer*. Psychology press, New York, 189–220.

MZV (2018): Visegrádská čtyřka (V4). <https://www.mvcr.cz/sluzba/clanek/visegradska-ctyrka-v4.aspx> (cit. 27. 4. 2020).

NIČ, M. (2016): The Visegrád Group in the Eu: 2016 as a Turning-point? *European View*, 15, 2, 281–290.

OSN (1951): Úmluva o právním postavení uprchlíků. <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/uprchlici.pdf> (cit. 2. 5. 2020).

OSN (2020): SHARED RESPONSIBILITY, GLOBAL SOLIDARITY: Responding to the socioeconomic impacts of COVID19. https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/sg_report_socio-economic_impact_of_covid19.pdf (cit. 22. 4. 2020).

PARDOS-PRADO, S., XENA, C. (2019): Skill Specificity and Attitudes toward Immigration. *American Journal of Political Science*, 63, 2, 286–304.

PARK, J. (2015): Europe's Migration Crisis. Council on Foreign Relations. <https://www.cfr.org/backgrounder/europes-migration-crisis> (cit. 5.4. 2020).

PETTIGREW, T. F. (1998): Intergroup Contact Theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65–85.

PETTIGREW, T. F., TROPP, L. R. (2006): A Meta-Analytic Test of Intergroup Contact Theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 5, 751–783.

PEW RESEARCH CENTER (2016): Number of Refugees to Europe Surges to Record 1.3 Million in 2015. <https://www.pewresearch.org/global/2016/08/02/number-of-refugees-to-europe-surges-to-record-1-3-million-in-2015/> (cit. 17. 4. 2020).

POTTIE-SHERMAN, Y., WILKES, R. (2017): Does size really matter? On the relationship between immigrant group size and anti-immigrant prejudice. *International Migration Review*, 51, 1, 218–250.

PREVEZANOS, K. (2011): Turkish Guest Workers Transformed German Society. *Die Welt*. <https://www.dw.com/en/turkish-guest-workers-transformed-german-society/a-15489210> (cit. 7. 4. 2020).

QULLIAN, L. (1995): Prejudice as a Response to Perceived Group Threat: Population Composition and Anti-Immigrant and Racial Prejudice in Europe. *American Sociological Review*, 60, 4, 586–611.

RABUŠIČ, L., CHROMKOVÁ MANEA B. (2018): Hodnoty a postoje v České republice 1991–2017. Pramenná publikace European Values Study. Masarykova univerzita, Brno.

ROTHSTEIN, B., STOLLE, D. (2002): How political institutions create and destroy social capital: An institutional theory of generalized trust. 98th meeting of the American Political Science Association in Boston, Massachusetts.

ROTHSTEIN, B., STOLLE, D. (2008): The State and Social Capital: An Institutional Theory of Generalized Trust. *Comparative Politics*, 40, 4, 441–459.

SCHLUETER, E., SHEEPERS, D. (2010): The Relationship between Outgroup Size and Anti-outgroup Attitudes: A Theoretical Synthesis and Empirical Test of Group Threat- and Intergroup Contact Theory. *Social Science Research*, 39, 2, 285–295.

SCHEEPERS, D., ELLEMERS N. (2019): Social Identity Theory. In: Sassenberg, K., Vliek M. (eds.): *Social Psychology in Action*. Springer, Cham, 129–143.

SCHILLER, N. G., ÇAĞLAR, A. (2009): Towards a comparative theory of locality in migration studies: Migrant incorporation and city scale. *Journal of ethnic and migration studies*, 35, 2, 177–202.

SCHMID, K., RAMIAH, A. A., HEWSTONE, M. (2014): Neighborhood Ethnic Diversity and Trust: The Role of Intergroup Contact and Perceived. *Psychological Science*, 25, 3, 665–674.

SCHOTTE, S., WINKLER, H. J. (2014): Will Aging Societies Become More Averse to Open Immigration Policies? Evidence Across Countries. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2535006 (cit. 20. 4. 2020).

SLAČÁLEK, O., SVOBODOVÁ, E. (2018): The Czech Islamophobic movement: beyond ‘populism’? *Patterns of Prejudice*, 52, 5, 479–495.

SMITH, H. (2020): Greece pauses plans for new refugee detention centres on islands. <https://www.theguardian.com/world/2020/feb/17/greece-pauses-plans-for-new-refugee-detention-centres-on-islands> (cit. 20. 4. 2020).

SMITH, D. (2020): Trump says he will impose immigration ban in bid to tackle coronavirus. <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/21/trump-says-he-will-impose-immigration-ban-in-bid-to-tackle-coronavirus> (cit. 22. 4. 2020).

STEPHAN, W. G., RENFRO, L. C. (2002): The Role of Threat in Intergroup Relations. In: Mackie, D. M., Smith, E. R. (eds.): *From Prejudice to Intergroup Emotions: Differentiated Reactions to Social Groups*. Psychology Press, New York, 191–207.

STEPHAN, W., G., FINLAY, K. (1999): The role of empathy in improving intergroup relations. *Journal of Social issues*, 55, 4, 729–743.

STEPHAN, W. G., YBARRA, O., RIOS, K. (2016): Intergroup Threat Theory. In: Nelson, T. D. (ed.): *Handbook of Prejudice and Discrimination*. Psychology Press, New York, 255–278.

STOJAROVÁ, V. (2018): Populist, Radical and Extremist Political Parties in Visegrad countries vis à vis the migration crisis. In the name of the people and the nation in Central Europe. *Open Political Science*, 1, 1, 32–45.

STORM, I. (2017): When does Religiosity matter for Attitudes to Immigration? The impact of economic insecurity and religious norms in Europe. *European Societies*, 20, 4, 595–620.

SVOBODOVÁ, I. (2019): Jak se zrodil terorista, ojedinělý vhléd do života českého atentátníka. <https://www.respekt.cz/tydenik/2019/4/jak-se-zrodil-senior-terorista> (cit. 5. 5. 2020).

SZCZERBIAK, A. (2017): How is the European migration crisis affecting Polish politics? LSE European Politics and Policy (EUROPP). <http://eprints.lse.ac.uk/83900/> (cit. 28.4. 2020).

TABER, K. S. (2018): The use of Cronbach's alpha when developing and reporting research instruments in science education. *Research in Science Education*, 48, 6, 1273–1296.

TAJFEL, F., TURNER J. (1979): An Integrative Theory of Intergroup Conflict. In: Austin, W., Worchel, S. (eds.): *The Social Psychology of Intergroup Relations*. Brooks/Cole, Monterey, 33–47.

TÁRKI (2016): Magyarország jobban teljesít: csúcson az idegenellenesek aránya. https://www.tarki.hu/hu/news/2015/kitekint/20150505_idegen.html (cit. 5. 4. 2020).

UNHCR (2016): Global Trends: Forced displacement in 2015. Report of the United Nations High Commissioner for Refugees. <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html> (cit. 2. 4 2020).

UNHCR (2006): UNHCR Master Glossary of Terms. <https://www.refworld.org/docid/42ce7d444.html> (cit 2. 4. 2020).

VERKUYTEN, M., MEPHAM, K., KROS, M. (2018): Public attitudes towards support for migrants: the importance of perceived voluntary and involuntary migration. *Ethnic and Racial Studies*, 41, 5, 901–918.

VISEGRAD GROUP (2020): About the Visegrad Group. <http://www.visegradgroup.eu/about> (cit. 2. 5. 2020).

WAGNER, U., BECKER, J. C., CHRIST, O., PETTIGREW, T. F., SCHMIDT, P. (2012): A Longitudinal Test of the Relation between German Nationalism, Patriotism, and Outgroup Derogation. *European Sociological Review*, 28, 3, 319–332.

WARD, B. (1959): *Five Ideas that Change the World*. Norton, New York.

WEINAR, A. (2019): Politics of emigration in Europe. In: Weinar, A., Bonjour, S., Zhyznomirska, L. (eds.): *The Routledge Handbook of the Politics of Migration in Europe*. Routledge, London, 38–50.

WEINAR, A., BONJOUR, S., ZHYZNOMIRSKA, L. (2019): *The Routledge Handbook of the Politics of Migration in Europe*. Routledge, London.

ZVADA, L. (2018): Securitization of the Migration Crisis and Islamophobic Rhetoric: The 2016 Slovak Parliamentary Elections as a Case Study. *Journal of Nationalism, Memory & Language Politics*, 12, 2, 216–235.

ŽÚBOROVÁ, V., BORÁROSOVÁ, I. (2017): Migration discourse in Slovak politics. Context and content of migration in political discourse: European values versus campaign rhetoric. *Journal of Nationalism, Memory & Language Politics*, 11, 1, 1–19.